

Historische Kring Diemen

Jaargang 21 – Nummer 1-2011

DIEMEN, Probezo

DE ZORG VOOR OUDEREN IN DIEMEN

IN DIT NUMMER:

o.a. GESCHIEDENIS OUDERENZORG, PROBEZO, DE DIEM,
BERKENSTEDE, RIE VAN KESSEL (1907-2010) EN VEEL FOTO'S

Luchtfoto van een gedeelte van Diemen-Centrum. Rechts midden het markante gebouw van 'Probezo' op de hoek van de Arent Krijtsstraat en het Wilhelminaplantsoen (foto Jan Sikking).

INHOUD

• Voorwoord	<i>John Cuijpers</i>	1
• In de 19de eeuw pas een rusthuis in Diemen; oude dag in vroeger dagen	<i>Ellen van Meurs & Jaap Haag</i>	2
• 'De Diem', 'Probezo' en 'Berkenstede'; van bejaardenhuis tot woonzorgcentrum voor ouderen	<i>Taco ten Dam</i>	10
• Juf Rie van Kessel werd bijna 103; "Dit is geen blijvertje", aldus de dokter bij haar geboorte	<i>Will Bulterman</i>	16
• Terugblik van een zoon: het werkzame leven van Henk Teiwes' ouders	<i>Henk Teiwes</i>	21
• Rond het Berkenplein; 'Cordaan' en 'De Principaal' gaan voor duurzame ouderenhuisvesting	<i>Alfons Ruitenbeek</i>	26
• Interview met Cor Warps (87); "het was een gezellige buurt mert veel buurtwinkels"	<i>Will Bulterman</i>	30
• Prikbord	<i>Redactie</i>	33

Foto omslag: Het eerste bejaardenhuis in Diemen 'Probezo' op de hoek van de Arent Krijtsstraat en het Wilhelminaplantsoen (prentbriefkaart uitgave Drukkerij-Kantoorboekhandel Th. Dijkman en Zn - JosPe, 1967).

Afbeelding achterzijde omslag: Een ontwerpschets en schrijven van het bestuur van de 'Stichting Katholiek Verzorgingshuis De Diem'. Het gebouw werd in 1972 geopend en werd gesloopt in 2010.

bestuur:

voorzitter: John Cuijpers
secretaris: Peter Texier
penningmeester: Gerard Baars
bestuursleden: Frans Deckers
Jaap Haag
Noor van Mens
Cora Rijfkogel
Han Saan

secretariaat:

Rietzangerweg 104
1111 VN Diemen
tel. 695.41.40
j.texier@chello.nl

gironummer:

152.58.66
Penningmeester HKD
Tureluurweg 32
1113 HA Diemen
gerardbaars@upcmail.nl

redactieadres:

Anne Frankstraat 13
1112 LL Diemen
tel. 690.07.07
t.ten.dam@planet.nl

redactieteam:

Will Bulterman
Taco ten Dam
Jaap Haag
Wiard Krook
Ellen van Meurs
Alfons Ruitenbeek
Henk Teiwes

**lay-out:
opmaak:**

Wiard Krook
Martijn van der Riet

eindredactie:

Taco ten Dam

druk:

MultiCopy Diemen
Sniep 77
1112 AJ Diemen
tel. 698.16.00
fax. 690.56.09
diemen@multicopy.nl
multicopy.nl/diemen

Hoe rustig en gezapig het dorp Diemen in de jaren vijftig als buur van de grote stad ook mocht overkomen, wat betreft de voorzieningen voor bejaarden liep Diemen voorop. Al in die jaren waren vertegenwoordigers van hervormde zijde bezig met plannen maken voor een bejaardenhuis in de Arent Krijtsstraat. Natuurlijk vonden de katholieke inwoners dat hun kerk niet kon achterblijven waarna onder initiatief van Pastor Bakker en Piet Saan het gebouw van De Diem aan de Ouddiemerlaan verrees. Eerder werd door een woningbouwvereniging aan Berkenstede het bejaardenhuis "Onze Woning" met aanleunwoningen gebouwd. Nog steeds is de bejaardenverpleging en -zorg nadrukkelijk aanwezig in Diemen. Toen in de jaren negentig het ondoenlijk bleek om de Amstelhof aan de Amstel in Amsterdam ingrijpend aan te passen aan de eisen van de moderne tijd, besloten Cordaan en Gemeente Diemen een hypermodern zorgcentrum te bouwen langs de Weespertrekvaart in Diemen. Samen met De Diem in de Arent Krijtsstraat neemt Berkenstede een belangrijke regiofunctie in de zorg in.

Ellen van Meurs en Jaap Haag openen dit nummer waar ouderen en vooral de bejaardenzorg centraal staan, met een historische schets van de "oude dag in vroeger dagen". Daarvoor maakten zij onder andere gebruik van het bevolkingsregister van Diemen met de gegevens van alle veehouders die in 1870 minstens 50 jaar waren. Daarbij werd ook dankbaar notie genomen van de herinneringen van Cor Bakker-Hennipman, Henk Havekotte, Alie Oostenrijk-Verschuur, Bertus van der Schot en Bert van Sijveld.

Taco ten Dam schetst in grote lijnen de geschiedenis van de bejaardenzorg in Diemen en Alfons Ruitenbeek put weer uit eigen archief en herinneringen. Daarnaast is hij bewoner van het Berkenplein en kan hij als buurtbewoner naar de zorg kijken.

Will Bulterman sprak met kennissen en vrienden van Rie van Kessel. Rie, die vorig jaar op bijna 103-jarige leeftijd overleed, was een unieke onderwijskracht. In 1952 begon zij te werken bij de toenmalige Sancta Mariaschool. Een verhuizing naar Diemen was geen optie voor haar. Hoewel zij was geboren in Zwolle, trok haar hart naar de drukte van het centrum van Amsterdam. Zij woonde liever tegenover de echte Bijenkorf dan in de buurt van, met alle respect, de kantoorboekhandel van Cor Smit die zijn zaak ook wel "de Bijenkorf van Diemen" noemde. Twintig jaar lang fietste Rie van het Damrak naar de Hartveldseweg om daar les te geven.

Will tekende ook het verhaal op van Cor Warps (87) die in 1925 in Diemen kwam wonen. De familie Warps was in 1943 een van de slachtoffers van de Duitse waanzin om een gedeelte van het dorp met de grond gelijk te maken.

Henk Teiwes schetst met veel gevoel voor detail een portret van zijn ouders die in 1929 in Diemen kwamen wonen en daar niet meer weggingen.

Bij het samenstellen van het tijdschrift mag de naam van Wiard Krook niet onvermeld blijven. Hij was niet alleen in de weer om het fotomateriaal op orde te krijgen en om foto's te maken, maar zorgde ook weer voor de fraaie lay out.

Ik wens u veel lees- en kijkplezier bij de vele illustraties die het tijdschrift ook dit keer weer rijk is.

John Cuijpers, voorzitter HKD

In de 19de eeuw pas een rusthuis in Diemen OUDE DAG IN VROEGER DAGEN

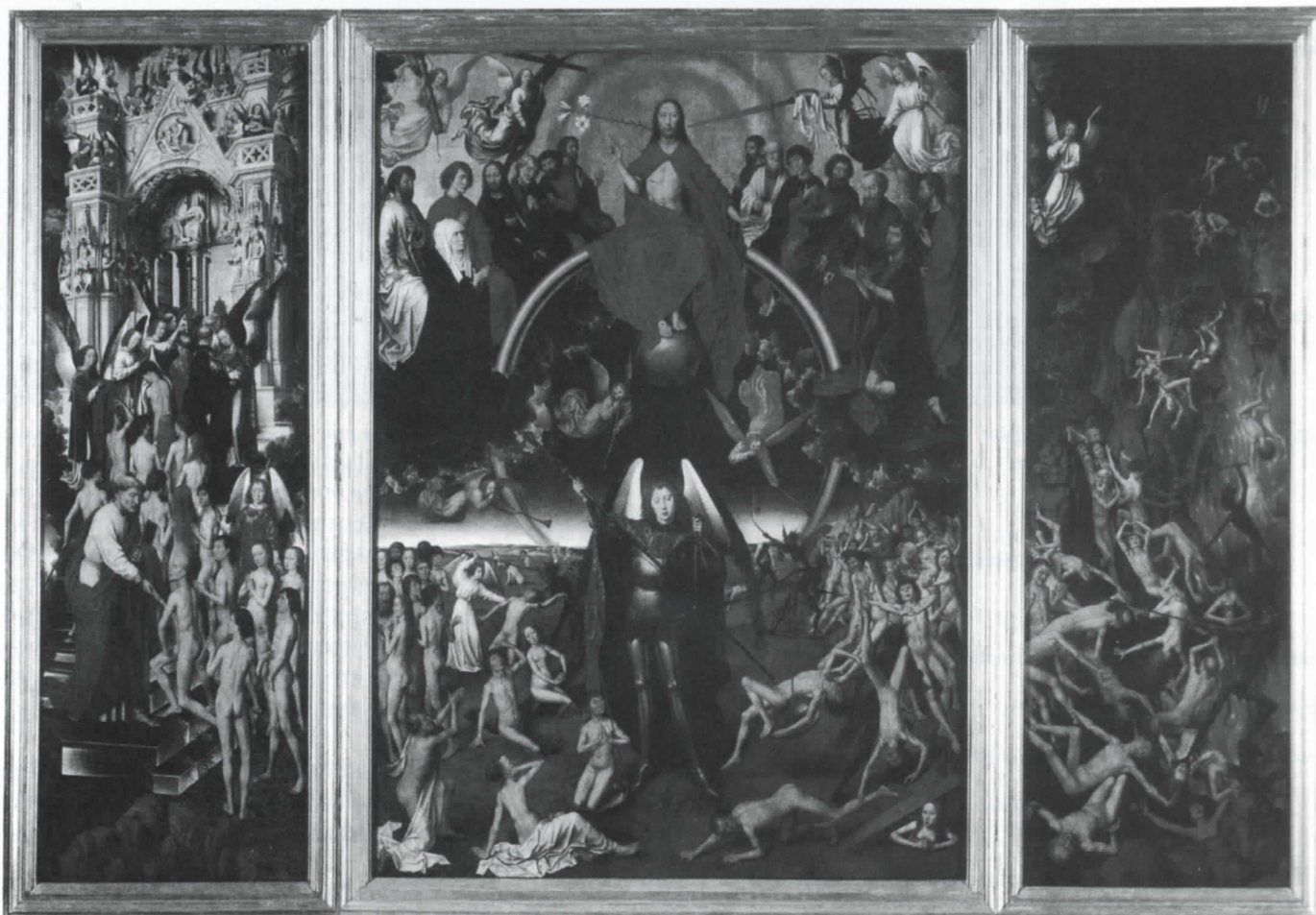
Ellen van Meurs & Jaap Haag

Wie nu na het 65ste levensjaar met pensioen gaat, kan bij wijze van spreken nog een heel leven voor zich hebben. Want vergeleken met vroeger worden we, gemiddeld althans, steeds ouder (mannen 78, vrouwen 82). Of je op je levensavond nog een mooie tijd gegund wordt, is natuurlijk óók afhankelijk van een goede gezondheid én van de beschikbare financiën. In het verleden was het aantal mensen dat oud werd minder groot dan nu, terwijl geld voor veel bejaarden vaak ook een zorg was. Velen werkten zo lang mogelijk door. Gelukkig was het familieverband sterk en konden veel ouderen terugvallen op verwanten, meestal hun kinderen, die hen in huis namen. Een soort mantelzorg *avant la lettre*, zou je kunnen zeggen. Anderen waren aangewezen op liefdadigheid en armenzorg, die zowel door de kerk als de overheid bedreven werden.

Aan het werk blijven

Ook in Diemen zullen vroeger veel ouderen zijn blijven werken tot ze niet meer konden. Zoals rond 1700 de oude Lijsbet Gerrits uit Overdiemen. Zij was niet getrouwd en had een winkeltje. Een pensioen zal ze niet gehad hebben, dus voor Lijsbet Gerrits

was het gewoon doorwerken, tot de goede God haar tot zich zou roepen. Toen zij in 1708 haar testament liet opmaken was zij een "bejaarde dogter uit Overdiemen, siek te bedde leggende".¹ Maar wie kinderen had kon daar vaak een beroep op doen. Toen boer Klaas Alderse Baes (1815-1899) en zijn vrouw Aaltje van

"Het laatste oordeel" tussen ca. 1467-1471 geschilderd door Hans Memling (ca. 1435/40-1494). Op dit drieluik worden op het middenpaneel door aartsengel Michaël alle uit hun graf opgestane mensen (zielen) gewogen. Wie te licht wordt bevonden gaat naar de hel, op het rechter zijluik. De overigen mogen naar de hemel op het linker zijluik. Zij worden ontvangen door Sint Petrus en krijgen van hem hun aardse attributen terug. Boven Sint Michaël troont Christus op een regenboog en een globe, omringd door de 12 apostelen, Maria en Johannes de Doper. Het laatste oordeel vindt plaats in de vallei van Jehoshaphat, niet ver van Jerusalem. Als het drieluik wordt gesloten zijn de opdrachtgevers te zien: het Florentijnse echtpaar Tani. Onderweg naar Florence werd het schip met het schilderij echter overvallen. Een gedeelte van de buit, waaronder dit schilderij, werd vervoerd naar Gdansk, het vroegere Dantzig, in Polen, waar het nu nog steeds wordt bewaard in Museum Narodowe.

Soest (1815-1895) bijvoorbeeld op leeftijd waren gekomen en het bedrijf aan hun zoon Lammert hadden overgedaan, konden ze toch op de boerderij blijven wonen, zoals uit het Diemense Bevolkingsregister over die tijd blijkt. Aaltje werd uiteindelijk 80 en Klaas zelfs 83 jaar oud. Waarschijnlijk zullen zij, zolang ze konden, op de boerderij nog wel wat klusjes voor hun rekening hebben genomen, van het voeren van de kippen tot naai- en verstelwerk.

Armenzorg

Een beroep op de armenzorg konden bejaarden waarschijnlijk alleen dan doen, als er echt niemand anders was die voor hen kon zorgen en zij fysiek niet meer tot werken in staat waren. Zoals in 1790 de weduwe van Arie van Dijk, die "door hoogen ouderdom buiten staat was om iets te kunnen verdienen". Zij behoorde tot de acht "Roomsche gezinde armen" (waaronder vier bejaarden), die in dat jaar door de katholieke armmeesters "gealimenteerd" werden.² Het gaat hierbij om zogenoemde huiszittende (zelfstandig wonende) armen, die met geld, kleding, turf en hout ondersteund werden. Door de protestantse armmeesters werden dat jaar drie personen gealimenteerd, maar of zij bejaard waren weten we niet. Mogelijk was het aantal protestantse gealimenteerden echter iets groter, omdat lidmaten (kerkleden, die belijdenis gedaan hadden) niet bij de armmeesters hoefden aan te kloppen maar een beroep op de diaconie konden doen.

Oud in de Middeleeuwen

Over de ouderenzorg in Diemen tijdens de middeleeuwen is niets bekend. Maar ook toen zullen bejaarden meestal op hun boerderij of bij hun werkplaats zijn blijven wonen. Hun kinderen zorgden dan voor hen, met in het vooruitzicht de boerderij of werkplaats te erven. Als dat al niet vanzelf sprak zullen daar afspraken over gemaakt zijn. In de steden waren er bejaardenhofjes of oude mannen- en vrouwengasthuizen. Daar moesten mensen zich vaak tijdens hun leven al voor inkopen, waartoe vaak alleen welgestelde burgers en burgeressen in staat waren. Niet onmogelijk is dus, dat rijkere Diemenaren zich een plaats in een hofje of gasthuis te Amsterdam inkochten, maar dat zal meer uitzondering dan regel zijn geweest. Wie lid was van een ambachtsgilde (een middeleeuwse beroeps- of vakorganisatie) kon daar op zijn oude dag een beroep op doen. Maar gilden waren over het algemeen stedelijk gebonden en dat enkele van hun bejaarde leden in een dorp als Diemen waren gaan wonen is in theorie niet uitgesloten, maar zal heel weinig zijn voorgekomen. Wie helemaal niets of niemand had om op terug te vallen geraakte aan de bedelstaf en was aangewezen op de vanuit naastenliefde gegeven aalmoezen. Het was aanvankelijk vooral de kerk, die de zorg voor deze hulpbehoevende armen op zich nam.

De Dag des Oordeels

Het geven van aalmoezen was een Christelijke plicht, zo leerde de kerk. Hier werd des te harder op gehamerd, toen tegen het eind van de middeleeuwen economisch minder goede tijden aanbraken en bij velen het geven van aalmoezen er wat bij in dreigde te schieten. Men hield het geld voor de zekerheid liever in de eigen knip. De kerk herinnerde de mensen steeds weer aan "Het Laatste Oordeel" (Mattheus 25:31-46). Deze bijbeltekst beschrijft hoe Christus zijn discipelen vertelt over de Dag des Oordeels, wanneer over ieder mens wordt beschikt of hij of zij naar de hemel of de hel gaat. Bidden en vasten was niet genoeg

om de ziel van de erfzonde te verlossen. Om in de hemel te komen moest ook aan naastenliefde gedaan worden. In deze tijd zien we dan ook het thema van "De zeven werken van barmhartigheid" populair worden. Ook in de Diemense Mariakerk zal de pastoor zijn gelovigen tot daden van barmhartigheid hebben aangespoord. En hen hebben verzekerd dat het doen van goede werken hun opname in de hemel na afloop van het aardse bestaan zou bespoedigen.

Het spijzen van de hongerigen is een van de mooiste schilderijen van het zevenluik "De zeven werken van barmhartigheid" dat door de Meester van Alkmaar in 1504 werd geschilderd. Deze schilderijen hebben vóór de reformatie vrijwel zeker in de Alkmaarse Sint Laurenskerk gehangen. De heilige Laurentius stond bekend om zijn liefde voor armen en zieken. Op dit zevenluik zijn de hulpbehoevenden, ouderen, zieken en gehandicapten als stereotypen afgebeeld. En ook is de weergave geïdealiseerd, in die zin, dat de behoeftigen alles krijgen wat ze nodig hebben. Te mooi om waar te zijn natuurlijk, althans niet tijdens het aardse leven. Voor de aalmoesgevers stond voor elk werk een collectepot in de kerk. Men kon dus kiezen aan welk werk van barmhartigheid het geld besteed moest worden (collectie Rijksmuseum in Amsterdam).

Naastenliefde in de Middeleeuwen. Bij de zeven werken van barmhartigheid gaat het om: het spijzen van de hongerigen (zie pagina 3); het laven van de dorstigen; het herbergen van de vreemdelingen (in de middeleeuwen vertaald als het herbergen van pelgrims); het kleden van de naakten; het bezoeken van de zieken (in de middeleeuwen vertaald als het verzorgen van de zieken); het vertroosten van de gevangenen (in de middeleeuwen vertaald als het vrijkopen van de gevangenen) en het begraven van de doden. Het begraven van de doden is er in 1202 bijgevoegd. De dood was immers overal, door hongersnood, ziekte en oorlog. De pest, die in geheel Europa woedde tussen 1348 en 1352, veroorzaakte alleen al zo'n 25 miljoen doden.

Armeesters

Onder invloed van de reformatie, die in Diemen pas in het laatste kwart van de 16de eeuw zijn beslag moet hebben gekregen, werden opvattingen over een door goede werken te verzekeren opname in de hemel veel minder gehoord. Al helemaal niet in de protestants geworden dorpskerk, de vroegere Mariakerk in wat nu Oud-Diemen is. Maar ook in de katholieke schuilkerk te Overdiemen zal barmhartigheid niet meer als een soort levensverzekering voor het hiernamaals zijn gepropageerd. Wat allerm minst betekende, dat het betrachten van naastenliefde niet meer tot de Christelijke plichten zou behoren. De hulp aan de noodlijdende medemens bleef geboden en die bleef ook vanuit de kerken gegeven worden, zoveel als maar mogelijk was. Aan armen en dus ook arme ouderen. Naast de protestantse diaconie was er het onder toezicht van de dorpsoverheid staande *College van Armeesters*, waarin twee (destijds gereformeerd genoemde) protestantse armeesters en één katholieke armeester zitting hadden.³ Binnen de protestantse kerk gold dat alleen belijdende lidmaten een beroep konden doen op de diaconie. Hoe groot het aantal bejaarde lidmaten was dat een beroep op de diaconie deed viel helaas niet na te gaan. Niet-lidmaten en daarnaast iedereen, die een ander geloof beleed, konden bij de armeesters terecht.

Onbekend ouderenbestaan

Terug naar de ouderen zelf. Het bleek niet gemakkelijk om het bestaan van Diemense ouderen in vroeger eeuwen te schilderen. Natuurlijk ligt het bij een boerendorp als Diemen voor de hand te

veronderstellen, dat wanneer in het verleden een boerderij door één van de kinderen (een oudste zoon vaak) was overgenomen, de ouders op de boerderij bleven wonen. Idem dito wanneer het ging om een werkplaats, herberg of winkel. Dit hoeft echter geen algemeen patroon te zijn geweest. Een aantal ouderen zal voor

Zevenluik in de Beeldenstorm

De Duitse kerkhervormer Maarten Luther (1483-1546) weersprak dat het doen van goede werken kon zorgen voor verlossing van de ziel van zonden en daarmee voor een plaats in de hemel ná de dood. Hij trok fel van leer tegen de verkoop van zogenoemde aflaten door de rooms-katholieke kerk. Daarmee kochten mensen hun zonden in feite af met een geldbedrag. Van dit geld werden nieuwe kerken gebouwd en deze werden weelderig aangekleed. Voor Luther was barmhartigheid een eigenschap van een goed mens, waarmee echter geen verlossing van de ziel van zonden bewerkstelligd kon worden. Verlossing van de ziel was volgens hem geheel afhankelijk van Gods genade. Een opvatting die een van de belangrijkste elementen in het gedachtegoed van de reformatie werd. Toen in 1566 in Nederland de Beeldenstorm uitbarstte en de interieurs van de (toen nog alleen katholieke) kerken het moesten ontgelden viel ook het meesterwerk van de Meester van Alkmaar ten prooi aan de vernielzucht. Met driftige bewegingen in lange halen zijn de geestelijken deels weggeschraapt. Ook is er een hand te zien waar doelgericht een geldstuk uit is gehakt. Het paneel is later gerestaureerd.

zich zelf zijn blijven zorgen, al of niet ondersteund door de diaconie of het *College van Armeesteren*.

En er waren er ook die op andere wijze werden bijgestaan als ze aangaven niet meer volledig hun werk te kunnen doen. Zo kreeg pastoor Heijnsius (1621-1692) toen hij last kreeg van ouderdom en jicht een kapelaan toegewezen.⁴ En toen de in 1776 als molenaar aangestelde Albert Kruijswijk op 1 juli 1811 "uit hoofde van zijn klimmende jaren" ontslag vroeg werd "in desselfs plaats gecommiteerd en aangesteld tot wederzegging toe zijn zoon". Kruijswijk bedong daarbij dat zijn zoon hetzelfde traktement zou krijgen, tegen dezelfde condities.⁵ Of de oude molenaar bij zijn zoon kon blijven inwonen vertelt het verhaal echter niet.

Hoe de feitelijke verhouding was tussen het aantal ouderen, dat door hun kinderen verzorgd werd en dat zelfstandig bleef wonen is echter moeilijk te zeggen. Het is voor Diemen nog nooit uitgezocht. En als we het hebben over de periode vóór de invoering van de *Burgerlijke Stand* (1811) en het *Bevolkingsregister* (1850) is het zeer de vraag of het wel ooit valt uit te zoeken. Voor het

schrijven van dit artikel hebben wij volstaan met een steekproef in het bevolkingsregister over de jaren 1870-1880, waarbij we ons beperkt hebben tot de boeren in Diemen. Vervolgens is voor de 20ste-eeuwse situatie navraag gedaan bij een aantal boerenzonen.

Steekproef boerderijen

In het bevolkingsregister zijn alle veehouders nagetrokken, die in 1870 minstens vijftig jaar waren (en in 1880 dus 60 jaar of ouder). Dat waren er vijftien. Elf van hen zijn in deze periode op hetzelfde adres blijven wonen; drie zijn naar elders vertrokken en één boer overleed vóór 1880. Van de elf gevallen, waarin deze oudere boeren en boerinnen op de boerderij bleven wonen, waren er negen, waarbij over dit tijdvak óók een zoon of kleinzoon op hetzelfde adres ingeschreven stond. Zeer waarschijnlijk zal in de meeste gevallen de betreffende zoon of kleinzoon het boerenbedrijf na 1880 hebben voortgezet. Bij de resterende twee boerenechtparen was er één, dat zonder kinderen op de boerderij is blijven wonen, terwijl bij het andere alleen een dochter bij haar ouders op de boerderij bleef. Mogelijk is die nadien getrouwd en heeft ze met haar man de boerderij van haar vader voortgezet en daarbij haar ouders in hun levensavond verzorgd.

In een kleine vervolgstekproef in de bevolkingsregisters van na 1880 zijn nog drie boerengezinnen bekeken. Bij twee ervan bleef een zoon op de boerderij wonen. In het eerste onderhield zoon Lammert (geboren in 1848) zijn vader Klaas Alderse Baes (1815-1899) en zijn moeder Aaltje van Soest (1815-1895) tot aan hun overlijden. Bij het tweede boerengezin was van een vergelijkbare situatie sprake. Alleen in het derde gezin is de vrouw na het overlijden van haar man weer terug gegaan naar haar geboorteplaats Groningen.

Dat er op grond van dit beperkte onderzoek geen al te verstrekkende conclusies getrokken kunnen worden, mag duidelijk zijn. Maar als ongeveer twee van de drie boerenzonen (of dochters, of

Het Armcollege

Het Diemense *College van Armeesteren*, zoals dat tot rond 1750 functioneerde bestond uit twee gereformeerde (we zouden nu zeggen: protestantse) armmeesters en één katholieke. Zij waren verantwoording schuldig aan de Diemense schout en schepenen.⁶ Het armcollege verkreeg zijn inkomsten uit giften, verhuur van grondbezit, belegde geldsommen én uit door de schout of de baljuw geïnde boetes. In 1752 werd het armcollege gesplitst in een protestants en een katholiek gedeelte.⁷ De katholieken kregen 5/7 deel van de inkomsten, de protestanten (die daarnaast hun diaconie hadden) 2/7 deel. Dit werd bijgesteld in 2/3 en 1/3, toen bleek dat de kas van de katholieken sneller gevuld werd dan de kas van de protestanten.

Het pand Ouddiemerlaan nr. 36, met het wapen van Diemen op de voorgevel, waar boer Klaas Vedder (1861-1925) en zijn vrouw Johanna van Schaik (1863-1945) gingen wonen, nadat ze de boerderij 'Kent U Zelve' hadden overgedragen aan hun zoon Jaap.

in een enkel geval een kleinzoon) bij hun ouders op de boerderij bleven wonen en het boerenbedrijf waarschijnlijk hebben voortgezet dan gaat het om een voldoende groot aantal om van een patroon te mogen spreken. Een patroon, dat hoogstwaarschijnlijk al eeuwen bestond.

Bejaard én arm

En als het inderdaad zo is, dat de meeste ouderen óf bij hun kinderen bleven wonen, óf voor zichzelf bleven zorgen, dan zou dat moeten blijken uit een naar verhouding gering aantal oudere inwoners van Diemen, dat vanuit de gemeenschap (kerken of overheid) ondersteuning ontving. Wie oud was én armlastig kon immers een beroep doen op hetzij de diaconie van de gereformeerde (later hervormde genoemd en thans protestantse) kerk, hetzij op het onder toezicht van de dorpsoverheid staande *College van Armmeeesters*. Het ging daarbij alleen om zogenoemde huiszittende, dus zelfstandig wonende armen, die hulp kregen. Een gasthuis voor ouderen, zoals in Amsterdam *De Amstelhof* (nu de *Hermitage*), kende Diemen niet. Maar uit de over het *College van Armmeeesters* in het archief van Diemen bewaarde documenten wordt duidelijk dat het aantal armlastige inwoners van Diemen dat financieel ondersteund werd niet erg groot was. En van hen was slechts een deel óók oud. Zo vonden we in het Diemense archief een door de Diemense armmeesters in het jaar 1752 gedane opgaaf van "personen, zoo bejaarden als kinderen, welke tegenwoordigh door de aelmoesniers armmeesteren gealimenteert werden". Keurig uitgesplitst naar kerkelijke gezindte, want juist in deze tijd vindt er een splitsing van het armcollege plaats in een protestants en een katholiek gedeelte.⁸ Maar armen én ouderen dus bij elkaar. Veel waren het er niet. In totaal drie weduwen en daarnaast nog elf wezen uit vijf verschillende gezinnen. Dus niet meer (en wellicht minder) dan drie bejaarden. Op een totale bevolking van rond 500 inwoners is dat een uiterst gering aantal.⁹ Financiële ondersteuning van ouden van dagen vond kennelijk alleen plaats als zij echt nergens anders terecht konden.

Mét turf, kleederen en kerkstoelen

Ook in 1790 is het aantal door de Diemense armmeesters gealimenteerden niet echt groot te noemen. Ten laste van het protestantse armcollege kwamen Barend Gansvoord, de weduwe Barend Noordman en Antje van Bezooen, die respectievelijk 3, 2 en 2 gulden per week kregen (wat neer komt op 364 gulden per jaar). Van hen werd nadrukkelijk vermeld, dat ze in "geen hujsgezinnen" (dus niet bij familie) inwonen, maar ergens iets huurden. Hetzij een kamer, hetzij een apart huisje. Verder werd vermeld dat Barend Gansvoort "geen kostwinning" had (en dat doet vermoeden dat hij óf te oud, óf te gebrekkig was om in eigen levensonderhoud te voorzien), terwijl de weduwe Barend Noordman en Antje van Bezooen wél iets bij verdienden. De eerste had "een weynig inkomen als turf-vulster", de tweede verdiende "3 stuivers daags met naayen bij diverse hujsgezinnen".¹⁰ Deze bijverdiensten zouden er op

kunnen wijzen, dat de beide weduwen weliswaar arm, maar niet bejaard waren. In ieder geval sterk genoeg om iets bij te verdienen. Vermeldenswaard zijn nog enkele toelagen, onder andere in de vorm van kleding: "zoo linnen als wollen kleederen", maar alleen "van de laagste prijzen". Terwijl weduwe Barend Noordman jaarlijks ook nog "tien tonne turff en 1000 telhouten" voor in haar kachelte of haard kreeg. De beide anderen kregen 6 gulden per jaar voor "benayen en wassen". Voorts kregen alle drie een "Nieuwe jaars en paaschgift" en daarnaast de huur voor "2 vrouwe stoelen in de kerk te Diemen", zodat zij hun godsdienstige plichten niet hoefden te verzaken.

Op vergelijkbare wijze deed Harmanes van Essen, armmeester der Roomsche-gezinde armen in 1790 opgaaf. Het aantal gealimenteerden was hier iets groter, maar blijft bescheiden. Het gaat om Gerard Deuman (weduwnaar met 3 kinderen), Aaltje Molenaar, Pieter Veenman, de weduwe van Arie van Dijk, de weduwe van Gerrid Klaasz (met 5 kinderen), de weduwe van Klaas Vervetjes (met 3 kinderen) en Hendrik en Catharina Jonkhart. Van hen zijn Gerard Deuman, Aaltje Molenaar, Pieter Veenman en de weduwe van Arie van Dijk "door hoogen ouderdom buiten staat om iets te kunnen verdienen". Terwijl de beide andere weduwen "zoo nu en dan" iets bij verdienden "met werken en kraambewaren" (dus als kraamverzorgster of kinderoppas). Alle gealimenteerden betaalden huishuur, wat doet vermoeden dat ze niet bij kinderen of familie inwoonden. Verder kregen ze kleren (maar alleen "van de geringste stoffe"), turf en hout, en voor hun kinderen het "onderwijs en leverantie van schoolbehoefden, dat aan den Coster en schoolmeester te Diemen word betaald".¹¹ De koster van de gereformeerde kerk wel te verstaan, want een aparte katholieke school kende Diemen toen nog niet.

Arm-, wees- en rusthuis

Door de diaconie van de gereformeerde kerk en de armmeesters van de huiszittende armen van Diemen werd in 1806 of 1807 een arm-, wees- en rusthuis opgericht. Dit had ongetwijfeld te maken met het sterk gegroeide aantal armen in deze tijd.¹³ Het

Enkele uitgavenposten van het arm-, wees- en rusthuis in 1811:

Geneesmiddelen	f 125,-
Chirurgijn	f 125,-
Moeder	f 110,-
Huishuur	f 112,-
Ondersteuning van één persoon (buiten het huis)	f 1,-

Niet opgenomen zijn de kosten voor levensonderhoud van de bewoners. De inkomsten bedroegen dat jaar 1233 gulden, 8 stuivers en 10 penningen.¹²

geld voor dit tehuis werd bijeengebracht door schout-kerkmeester J. Struijk van Bergen. Hij deed twee keer een voorschot, in totaal een bedrag van f 1636:9:12, dat op 31 augustus 1807 door de diaconie geheel was afbetaald.¹⁴ In de archieven staat niet waar dit tehuis stond. Het personeel bestond uit een moeder, zij heette Adriana van Beest, en twee meiden. Er verbleven geen mannen boven de 20 jaar, wel drie vrouwen. Verder 14 kinderen, 11 wezen en 1 verlaten jongen. Het voedsel bestond uit erwten, bonen, gort en vergelijkbare kost. In 1811 was het totale aantal bewoners teruggelopen tot dertien, want om financiële redenen probeerde men armen toch weer zo veel mogelijk bij particulieren in de kost te krijgen. Voor het jaar 1812 maakt Ter Beek melding van twee hier gehuisveste 'oude, gebrekkige arme vrouwen'. De financiële positie van het arm-, wees- en rusthuis was voortdurend uiterst zorgelijk. Bakkers en andere leveranciers weigerden op een gegeven moment nog te leveren als de rekeningen niet eerst werden voldaan.

Opheffing

In 1873 moest het tehuis, wegens de aanhoudende financiële problemen, opgeheven worden. Gemeenteraadslid J.H. de Kieviet, de latere burgemeester van Diemen, verweet de kerkenraad dat zij zich te weinig moeite had getroost om meer geldbronnen aan te boren. Weliswaar werd voor het tehuis elke week in Diemen en de Watergraafsmeer huis aan huis gecollecteerd, maar dat zette onvoldoende zoden aan de dijk. De bewoners moesten nu allemaal ondergebracht worden bij particulieren.¹⁵ Volgens De Kieviet liet de zorg daar nogal eens te wensen over, met name voor kinderen, die niet altijd op een geschikt adres belandden. Op een aantal zaken bleven de diakenen niettemin een strenge controle uitoefenen, gezien het volgende artikel: "Wanneer kinderen of

oude mensen ergens besteed worden, zoo zal er een nette aantekening gemaakt worden van al wat zij inbrengen, ook wordt genoteerd wat zij 's jaarlijks krijgen. En dan zal tweemaal 's jaars, ééns door de kerkeraad en ééns alleen door diaconen visitatie gedaan worden van het goed dat en hetgeen niet meer deugt op de tijd worden afgeschreven en stipt onderzoek geschieden naar dat weg is".¹⁶ De armlastigen kregen van gemeentewege kleding, die zij verplicht waren te dragen. Mannen en jongens bruine en vrouwen en meisjes zwarte kleding, met witte mutsjes en bonte schorten.

Bezoek aan dranklokalen was niet toegestaan en er werd ook gecontroleerd op hun bezoek aan de kerk, waar ze een gratis stoel kregen.¹⁷ Zo staat in artikel 8 uit het reglement te lezen: "Allen die van de Diaconie worden geholpen moeten des Zondags tweemaal de Godsdienstoefeningen bijwonen en opdat daar beter op kan worden gelet, een plaats worden gegeven onder het oog der diaconen".

Boerderij 'Landzicht' aan de Ouddiemerlaan 113 werd in 1898 eigendom van Barend Lambertus Koopmans. Toen in 1928 zijn zoon Bertus hoofdbewoner werd, werd er een woonhuis aangebouwd voor zijn vader. In 1939 vertrok Bertus naar een melkzaak te Amsterdam en nam zijn broer Willem de boerderij over. Op de onderste foto uit 1932 zit Bertus Koopmans onder de koe, Willem Koopmans staat met zijn handen op de rug. De oude man is Hein Havekotte.

Vanaf 1910 verminderde de greep van de kerk op de armen- en ouderenzorg. De oorzaak was de groei van de bevolking en de ontkerkelijking. De kerkelijke armencolleges met hun strakke regels werden ook steeds minder gevraagd om te helpen. Geleidelijk werden de armen- en ouderenzorg volledig een zaak van de gemeente.

Naar een eigen woning

Het is echter de vraag in hoeverre het patroon, waarbij ouders bij hun kinderen bleven inwonen ook in de 20ste eeuw stand hield. Ook onder boeren, waar dit patroon waarschijnlijk langer gehandhaafd bleef vanwege het ontbreken van pensioen-voorzieningen, zoals die voor werknemers van bedrijven en ambtenaren steeds meer in het leven geroepen werden. Om hier achter te komen zijn we te rade gegaan bij een aantal Diemense boeren of kinderen van Diemense boeren. Op grond van hun verhalen ontstaat de indruk dat het traditionele patroon in de 20ste eeuw steeds vaker doorbroken werd en dat veel ouders verhuisden als de boerderij door een van hun kinderen werd voortgezet. Misschien werd dat ook makkelijker naarmate het woningenbestand in Diemen groter werd. Zo gingen de grootouders van Cor en Johan Vedder in 1912 een nieuw gebouwd huis aan de Ouddiemerlaan 36 bewonen, toen ze de boerderij *Kent U Zelve* hadden overgedragen aan hun zoon Jaap, die in dat jaar getrouwd was met Jannetje Bogaard.¹⁸ En toen deze in 1943 op hun beurt de boerderij overdroegen aan hun zoon Cor Vedder (getrouwd met Marritje Oostenrijk) namen ze samen met hun jongste kinderen hun intrek bij de toen 80 jaar oude grootmoeder aan de Ouddiemerlaan 36. Wat daarbij trouwens óók opmerkelijk is, is dat bij beide erfopvolgingen het steeds de tweede zoon was, die de ouderlijke boerderij overnam. De oudste kreeg in beide gevallen al eerder een eigen boerderij. Het op zichzelf gaan wonen werd in de tweede helft van de 20ste eeuw natuurlijk een stuk makkelijker toen in 1947 de *Noodwet Oudedagsvoorziening* van minister Willem Drees werd ingesteld.

De familie Den Hartog voor hun boerderij 'Einde Vreugd', gebouwd rond 1720, aan de Ouddiemerlaan. De boerderij is steeds in bezit van de familie Den Hartog geweest. Na Kors den Hartog ging de boerderij over aan zijn zoon Jacob, vervolgens naar diens broer Hendrik (zittend op de foto), daarna naar de zoon van Hendrik, Chris (met strikje), en later naar diens zoon Hendrik den Hartog.

Oude bestellingen

Als het Arm- wees- en rusthuis hetzelfde was als het Wees- en bestedelingshuis, dat in het sinds 1850 bijgehouden Bevolkingsregister genoemd wordt, moet het toch een paar jaar langer dan tot 1873 bestaan hebben. In ieder geval tot 1880. Bij onze steekproef over de periode 1870-1880 bleken in dit Wees- en bestedelingshuis zeven weeskinderen en twee "bestellingen" ondergebracht te zijn. Die twee "bestellingen" waren Aaltje Demar, die hier in 1879 op 66-jarige leeftijd overleed, en Cornelis de Jong, die hier in het jaar 1880 de gezegende leeftijd van 80 jaar bereikte. Een zo gering aantal bejaarden laat opnieuw zien, dat ouderen slechts dan als 'bestellingen' werden opgenomen, als ze niemand meer hadden om op terug te vallen.

Tien jaar later, op 1 januari 1957, werd de noodwet opgevolgd door de *Algemene Ouderdoms Wet* (AOW).

Op Zeldenrust en Landlust

Bertus van der Schot vertelt over de situatie in zijn familie. Toen zijn grootouders (Hein van der Schot en Marie Vrolijk) in 1929 en 1930 op relatief jonge leeftijd (60 en 62 jaar) overleden werd hun boerderij *Landlust* niet door hun oudste zoon Ernst overgenomen, maar door de op een na oudste zoon Gijs. Ernst van der Schot, had zich namelijk al in 1923, toen hij met Catrien Snel trouwde, op de naastgelegen boerderij *Zeldenrust* kunnen vestigen. Deze boerderij (nu *Gezondheidscentrum Diemen-Noord*) was eveneens eigendom van de grootouders van Bertus. Ernst en Gijs bleven hun boerderijen huren van de mede-erfgenamen in de familie, omdat zij niet in staat waren die uit te kopen. Pas ergens in de jaren '50 werd financieel met de familie afgerekend. Doordat hun ouders vroeg overleden waren, hoefden noch Gijs noch Ernst hen in huis te houden en te verzorgen. Maar dat was toen ook geen regel meer, aldus Bertus van der Schot. De ouders gingen veelal in het dorp in een 'burgerhuis' wonen. Of er werd op het erf een onderkomen bijgebouwd. Toen in 1971 Ernst van der Schot overleed en hun zoon Henk het bedrijf overnam, is Catrien van der Schot verhuisd naar een rustige woning met wat meer comfort.¹⁹

Ouders naar een burgerhuis

Henk Havekotte vertelt dat het meestal de oudste zoon was, die de boerderij overnam, maar niet altijd. Toen zijn vader de boerderij overnam, gingen zijn grootouders in een burgerhuis wonen. Het zogenoemde zomerhuis kwam dus niet in aanmerking als 'bejaardenwoning' voor de ouders. Maar toen zijn grootmoeder stierf, kwam zijn grootvader weer terug op de boerderij. Afspraken daarover waren gebruikelijk.

Ook volgens mevrouw Oostenrijk-Verschuur was het meestal de oudste zoon die opvolgde. Over de zorg voor de ouders werden bij haar thuis vooraf geen afspraken gemaakt. En op andere boerderijen, zo vermoedt zij, ook niet. Overigens was het bij haar ouders ook niet aan de

orde, vanwege het vroeg overlijden van haar grootouders.

Bij Cor Bakker-Hennipman op boerderij *De Zeehoeve* erfde de oudste zoon bij testament en waren er afspraken gemaakt over de financiële afwikkeling van de boerderijoverdracht en de zorg voor de ouders. Haar grootmoeder ging daarbij met een andere zoon in het dorp wonen. Ook volgens Bert van Sijtveld was het meestal de oudste zoon, die de boerderij overnam. Maar had die geen interesse, dan ging de boerderij naar de op één na oudste zoon. Wat de inwoning van ouders bij hun kinderen betreft ging het binnen de familie Van Sijtveld zo, dat Berts overgrootouders nog wél bij zijn grootouders op de boerderij bleven wonen en hun intrek in het 'zomerhuis' namen. Zijn eigen grootouders gingen echter apart wonen in een huis aan de Ouderkerkerlaan, toen Berts vader de boerderij overnam. Daarbij erfden zijn oom en tantes financieel gezien overigens gelijkelijk. De grootouders bleven wel in de buurt wonen, zodat ze zo nodig konden helpen. Maar dat het traditionele patroon van inwoning van de ouders toch ook nog wel gevolgd werd blijkt uit de inwoning van de moeder van Ria Schrama op de boerderij *Annahoeve* aan de Overdiemerweg.

Conclusie: individualisering

De conclusie is duidelijk. In de 19de en daaraan voorafgaande eeuwen was het gebruikelijk dat de ouders, na overdracht van de boerderij aan een van de zonen op de boerderij bleven wonen en daar op verzorging door hun kinderen konden rekenen. In de 20ste eeuw kwam het echter steeds vaker voor dat zij hun intrek in een eigen woning namen. Een eeuwenoud patroon, waarin het familieverband voorop stond, maakte plaats voor een ander patroon, waarin de elkaar opvolgende generaties meer op zich zelf kwamen te staan. Geldt dat al voor de vaak wat traditioneler ingestelde boeren, voor andere beroepsgroepen (middenstanders, ambtenaren, arbeiders) zal deze ontwikkeling al eerder hebben ingezet, deels uit noodzaak, omdat zij vaak kleiner behuisd waren. Het groeiende bestand aan woonhuizen in Diemen rond 1900 en daarna maakte het zelfstandig gaan wonen van ouderen ook beter mogelijk. De invoering van Drees' AOW heeft een en ander in de hand gewerkt, maar de ontwikkeling begon duidelijk al eerder. In feite gaat het om een proces van individualisering, waarbij de familiebanden minder dwingend (of moeten we zeggen: minder hecht?) werden. Dat heeft zijn goede en minder goede kanten, maar lijkt de onvermijdelijke tol te zijn, die als samenleving voor de modernisering betaald moet worden.

Met dank aan mevrouw A. Oostenrijk-Verschuur, mevrouw Cor Bakker-Hennipman en de heren Henk Havekotte, Bertus van der Schot en Bert van Sijtveld voor de door hun gegeven informatie.

Noten

1. Deckers & Mens 2008, p. 163.
2. Gemeentearchief Diemen 1584-1812, inv.nr. 253.
3. Schoen 1987, p. 118 e.v.
4. Beek 1957, p. 208; Hinssen & Haag (red.) 1993, p. 130.

Een idyllisch plaatje uit 1911 van het voormalige kruidenierswinkeltje van W. Roest sr. aan de Ouddiemerlaan 235 in Oud-Diemen. Het winkeltje werd door zijn zoon Wijgert voortgezet en na diens overlijden door zijn vrouw en dochter Sientje.

5. Deckers 2008, p. 149.
6. Beek 1957, p. 132.
7. Gemeentearchief Diemen 1584-1812, inv.nr. 233.
8. Ibidem.
9. Schoen 1987, p. 109.
10. Gemeentearchief Diemen 1584-1812, inv.nr. 253.
11. Ibidem.
12. Beek 1953, p. 146.
13. Beek 1957, p. 138; Schoen 1987, p. 123-124. Ter Beek en Schoen zijn hierin niet eensluidend.
14. Archief van de Nederduits Gereformeerde Kerk (na 1816 Nederlands Hervormde Gemeente) van Diemen, inv.nr. 107 (Beek 1953, p. 141).
15. Beek 1957, p. 141-146.
16. Idem, p. 99.
17. Gemeentearchief Diemen, archiefstuk 107, p. 141-146; Schoen 1987, p. 118; Schaap 1987, p. 170.
18. Veldsta 2002, p. 10-13.
19. Valk 1994, p. 22.

Literatuur

- Beek, P.J. ter: *Historie van Diemen*, Amsterdam 1957.
- Beek, P.J. ter: *De geschiedenis van de Christelijke kerk in Diemen*, manuscript 1953.
- Deckers, José: *Wel en wee van de molenaars*, in: Wim 't Hart, Noor van Mens & Peter Texier (red.): *Over Diemen gesproken; archieven in Diemen tot leven gebracht*, Diemen 2008, p. 139-162.
- Deckers, José & Noor van Mens: *Neringdoende vrouwen in de 18e eeuw*, in: Wim 't Hart, Noor van Mens & Peter Texier (red.): *Over Diemen gesproken; archieven in Diemen tot leven gebracht*, Diemen 2008, p. 163-170.
- Hinssen, J.P.P. & J. Haag (red.): *Het Rooms Kerkhuys te Diemen*, Amsterdam 1993.
- Schaap, Theo: *Diemen na de Franse bezetting*, in: Jan Mulder, Hanna Blok & Karin van Reenen (red.): *Diemen buyten Amsterdam*, Diemen 1987, p. 152-182.
- Schoen, R.P.: *Diemen vanaf de middeleeuwen tot 1815*, in: Jan Mulder, Hanna Blok & Karin van Reenen (red.): *Diemen buyten Amsterdam*, Diemen 1987, p. 66-127.
- Valk, Wim de: *Catrien van der Schot kijkt terug: Een prachtige tijd op boerderij 'Zeldenrust'*, in: *Historische Kring Diemen*, jrg. 4, nr. 1, 1994, p. 20-22.
- Veldstra, Hiltje: *Boeren en Burgers van 'Kent U Zelve' aan de Ouddiemerlaan: De levensloop van de broers Cor en Johan Vedder*, in: *Historische Kring Diemen*, jrg. 12, nr. 2, 2002, p. 9-15.
- Winkler, Erik: *De Zeven Werken van Barmhartigheid; iconografisch thema van 1450 tot 1600 in de Nederlanden*, doctoraal scriptie Kunsthistorisch Instituut, Universiteit van Amsterdam, Amsterdam 1999.

VAN BEJAARDENHUIS TOT WOONZORGCENTRUM VOOR OUDEREN

Taco ten Dam

Het kan soms snel gaan met een gebouw. Bijna 40 jaar stond aan de Ouddiemerlaan 110 het grote oude flatgebouw van *De Diem* dat onlangs gesloopt is. In de Arent Krijtsstraat was al eerder het gebouw van *Probezo* afgebroken voor de nieuwbouw van *De Diem*. En in Diemen-Zuid gingen ook een bejaardenhuis en een aantal aanleunwoningen van *Onze Woning* tegen de vlakte. Hier verrees een indrukwekkend zorgcomplex als opvolger van het Amsterdamse *Amstelhof: Berkenstede*. Wat in de jaren zestig begon bij echte Diemenaren als Arie Nieuwpoort, Jan van Drie en Piet Saan is anno 2011 uitgegroeid tot een substantieel onderdeel van een grote speler in de zorgindustrie: *Cordaan*.

Boven: het bouwterrein op de hoek van de Arent Krijtsstraat en het Wilhelminaplantsoen. Op de onderste foto het 'Probezo' gebouw eind jaren zestig.

Nederland en Diemen

In 1947 voerde de Nederlandse regering de *Noodwet Ouderdomsvoorziening* in als voorloper van de AOW. Na de Tweede Wereldoorlog werd de schaarste van de jaren vijftig tijdens de wederopbouw voor lief genomen. Nu de economie in de jaren zestig aan een unieke opmars was begonnen, leken de bomen tot in de hemel te reiken. Met de groeiende welvaart kwam er ook oog voor welzijn. De uitgewerkte bejaarden, lang een vergeten en vaak verwaarloosde groep in de samenleving, profiteerden mee van de stijgende welvaart. Tot nu toe waren ze vaak afhankelijk geweest van liefdadige zorg die in Diemen bijvoorbeeld door het *Comité voor regeling van het uitstapje voor Bejaarden* werd geleverd. Via een vaste route reden vrijwilligers met bejaarden in colonne via de Lage Vuursche naar de Leusder Heide voor een koffiemaaltijd. Na de middagrit werd in Hilversum gedineerd in *Anna's Hoeve*. Tegen achten stond de *Diemer Harmonie* dan op de hoek van de Burgemeester Bickerstraat en het Wilhelminaplantsoen klaar om de stoet met feestelijke klaroengeschal in te halen. En al vanaf 1955 ging men in het dorp met de pet rond waardoor alle Diemense bejaarden vanaf 70 jaar konden aanschuiven voor het kerstdiner in de grote zaal van *De Kroon* aan de Muiderstraatweg. Piet van Leeuwen, de eigenaar van *De Kroon*, zorgde voor een vervolg door de medewerkers aan het kerstfeest voor bejaarden eind januari een Wiener Schnitzel met aardappelen, diverse groenten en ijs met slagroom toe aan te bieden.

Bejaardenhuizen

De politiek deed haar best om geld vrij te maken voor een generatie van wie velen nog bittere armoede hadden gekend en

die twee wereldoorlogen had meegemaakt. Zo bouwde men vanaf het midden van de jaren zestig overal in Nederland bejaardentehuizen. Diemen ging als relatief kleine gemeente flink mee met deze trend. In korte tijd telde het dorp drie bejaardentehuizen: het protestantse *Probezo* in de Arent Krijtsstraat, het katholieke *De Diem* aan de Ouddiemerlaan en *Berkenstede* van woningstichting *Onze Woning* in Diemen-Zuid.

Moderne flats

Ouderen vanaf 65 jaar vormden in de jaren zestig plotseling een groep die wat te verteren had. De aandacht voor hun problemen was vaak oprecht, maar het kwam de sterk individualiserende samenleving niet slecht uit. In een tijd waarin vrouwen de traditionele huismoederrol parttime inruilden voor werk, werd het gezinsleven steeds hectischer en onoverzichtelijker. Wie er al over nadacht om (een van de) ouders in huis te nemen, kwam er achter dat daar eigenlijk geen plaats meer was voor oma of opa. Nieuwe flats met moderne woninkjes waarin de 'nieuwe bejaarde' een beetje zelfstandigheid kon combineren met veiligheid, toezicht en hulp, bood een uitkomst. En de 65+'er die van een potje klaverjassen, wat handwerken of van volksdansen voor bejaarden hield, kon het nog gezellig vinden ook.

Roetersstraat in Amsterdam

Het schrikbeeld van veel ouderen in Diemen, de Amsterdamse Roetersstraat als eindpunt, ebde met de komst van de moderne bejaardenflats weg. Oudere Diemenaren die het zelf niet meer konden rooien, kwamen in de jaren vijftig en begin jaren zestig namelijk vaak in de Roetersstraat terecht. Een gebouw met heel weinig privacy: slechts een kastje en een bed in een lange zaal met aan weerszijden rond de veertig bedden. Echtparen werden gescheiden; er was een mannenbarak en een vrouwenbarak. Omdat iedereen op elkaars lip zat, ontstonden er vooral 's nachts veel ergernissen. Een bejaardenverzorgster uit die tijd: "De ene hoestte harder dan de ander, en soms was het echt midden in de nacht, dan gingen ze op de vuist."

Patrimonium

In het Diemen van de jaren zestig gingen steeds meer stemmen op om in te haken bij de modernisering. Hoewel de kleine samenleving nog steeds sterk verzuilde trekken had, waren de eerste tekenen van een andere toekomst zichtbaar. In de gemeentelijke politiek werkten de gereformeerden en protestanten en al langer samen en in de *Christelijke Woningstichting Patrimonium* vonden zij elkaar als eerste in het ontwikkelen van de plannen voor een bejaardenhuis. Van een triest oord moest een bejaardenhuis een ideaal worden. Was in vroegere tijden een bejaardenhuis een tehuis voor diegenen die niet in staat waren om in hun eigen levensonderhoud te voorzien, de status van het bejaardentehuis moest veranderen. In de jaren zeventig zouden inderdaad veel gezonde ouderen hun zelfstandige woning inruilen voor een plekje in het moderne bejaardenhuis.

Probezo Arent Krijtsstraat

De lokale Diemense politiek was er nauw bij betrokken. Arie Nieuwpoort, een sociaal bewogen vertegenwoordiger van de *Anti-Revolutionaire Partij* (ARP), lag wel vaker in de clinch met dorpsgenoot Jan van Drie die de belangen van de *Christelijk-Historische Unie* (CHU) vertegenwoordigde. Op een gegeven moment leek de zaak voor de bouw van *Probezo* beklonken. Alleen de toegezegde

handtekening van 'Den Haag' moest nog gezet worden. Toen Nieuwpoort na een vergadering achter een paar *CHU*-leden liep, ving hij ongewild hun woorden op: "Die gereformeerden willen altijd zelf de eer halen." Arie Nieuwpoort ontstak in woede en riep hen toe: "Hier zijn de papieren. Ga zelf maar naar Den Haag. Aan jullie de eer." Het zou uiteindelijk nog enige jaren duren voordat het eerste bejaardenhuis in Diemen er kwam en wel in de Arent Krijtsstraat 48 onder de naam "Probezo", gebouwd door de *Stichting ter oprichting en instandhouding van een protestants-christelijke inrichting voor bejaarden 'Probezo'*.

Katholieke reactie

In een dorp waarin de verzuiling nog altijd een rol speelde en waarin elke zuil zijn eigen school had, waar alleen boodschappen werden gedaan bij de winkelier van de eigen kerk en gesport werd bij verenigingen van de eigen soort, kon het niet uitblijven dat ook het katholieke dorpsdeel zich zou roeren en een eigen katholiek bejaardenhuis wilde. Misschien stak het aan katholieke zijde ook wel een beetje dat de protestanten en gereformeerden doortastender waren geweest. Diemen was toch altijd nog een dorp waarin de praatjes dagelijks de ronde deden, bij voorkeur over de ander. Het was duidelijk dat er van katholieke zijde een forse inhaalslag gemaakt diende te worden.

Pastoor Mol leek niet de man van het kaliber om de modernisering van het katholieke geloof zoals Rome dat begin jaren zestig wenste, in Diemen vorm te kunnen geven. Hij was meer het type van een ouderwetse dorpspastoor. In de herinnering van velen leeft hij voort als een man die zich graag in het dorp liet zien en met snoepjes in de zak de kinderen verraste. Niets mis mee, maar

De entree van het verzorgingshuis 'De Diem' aan de Ouddiemerlaan 110. Het gebouw dat in 1972 werd geopend, werd in 2010 gesloopt (prentbriefkaart uitgave Kat, Zaandam 1973).

Verzorgingshuis 'De Diem' aan de Ouddiemerlaan 110 (prentbriefkaarten uitgave Kat, Zaandam 1973).

niet geschikt voor het grote werk dat het bisdom voor Diemen in gedachten had.

Pastoor Bakker en Piet Saan

Per 1 januari 1964 werd kapelaan C. Bakker naar Diemen gehaald: de dominantie van het katholieke geloof in het dorp moest ook in het straatbeeld meer tot uitdrukking komen. Er lag een ambitieus plan voor de bouw van een moderne katholieke enclave in het nieuwe centrum van Diemen. Daar kwamen ook immers het nieuwe gemeentehuis, een modern winkelcentrum en andere voorzieningen. Maar door het rappe tempo van de ontkenkelijking eind jaren zestig, moest de kerk zijn ambities rigoureuus bijstellen. Waar pastoor Bakker echter wel zijn zinnen op zette, was de bouw van een katholiek bejaardenhuis. Hiertoe stapte hij kort na zijn aantreden af op Piet Saan, die met zijn broer Cor veel respect in het dorp afdwong door hun eigenzinnige en doortastende ondernemingslust. "Jij kan goed organiseren," zei Bakker tegen Piet Saan die niet terugschrok voor het enorme karwei. Ondanks de drukke werkzaamheden in het bedrijf pakte Saan de klus aan. "Ach, je weet hoe het is: mensen die geen tijd hebben, hebben altijd alle tijd," zei Piet vele jaren later toen hij in 2006 terugblikte in de legendarische rubriek van Frenk der Nederlanden in *Het Parool*. "Bovendien is het goed om naast je werk ook met andere dingen bezig te zijn."

Intuïtie en kennis

Piet Saan stelde wel één eis: "Ik zoek zelf de mensen voor het bestuur." Met een neus voor de juiste mensen haalde Saan de financiële expert van het gemeentehuis binnen en vroeg hij na een conversatie tijdens een verjaardagsvisite een tot dan toe hem onbekende dame. Intuïtief voelde hij aan dat het goed zat. En hoewel het wel eens botste met pastoor Bakker, lag er in korte tijd een goed plan. Laconiek: "Gewoon een stuk grond gekocht en er een huis op bouwen."

Het stichtingsbestuur liet al snel een verklaring uitgaan: "Het is nuttig en goed voor bejaarden te zorgen, die hun hele leven in dienst van de gemeenschap hebben gewerkt. Vooral de huisvesting is voor hen van betekenis naast een aangepaste verzorging." Piet Saan maakte zich sterk voor een stuk grond in het centrum van Diemen als reactie op een aanbod van de gemeente van de grond waar later de studentenflats kwamen.

Piet Saan, voorzitter van het bestuur van de 'Stichting Katholiek Verzorgingshuis De Diem'.

Flats voor boerderijen

Met voortvarendheid maakten de bestuursleden de plannen, al zou het door de traag werkende ambtelijke molens zeven jaar duren voordat de bouwvergunning rond was. Als een baken van de nieuwe tijd kwam het flatgebouw te staan aan de Ouddiemerlaan waar de boerenbedrijven na eeuwen plaats moesten maken. Een gebouw met acht verdiepingen, eenpersoonskamers met een kleine keuken en een douche/toilet, tweepersoonskamers, maar voor alles een inpandige kapel met ruimte voor honderd personen. Dit was voor Bakker uiteindelijk de compensatie voor het moeten afblazen van de plannen voor een nieuw kerkgebouw in het centrum van Diemen. Piet Saan: "Met pastoor Bakker was ik steeds in de strijd dat een nieuwe kerk gezien de dalende bezoekersaantallen grote onzin was. Ik heb toen gezegd dat ik wel een kapel zou bouwen."

Volksdansen en gratis koffie

Het dominante gebouw aan de Ouddiemerlaan verwierf vanaf de opening in 1972 al snel een eigen functie in het Diemense. In 1977 was de *Diemer Courant* razend enthousiast over de eerste lustrumviering. De bejaarden aan de Ouddiemerlaan spraken van "de mooiste avond die we ooit hebben meegemaakt", toen zij terugkeken op het optreden van *Volksdansgroep 65+*. Onder leiding van zuster Marloes toonden 26 bejaarde dames en heren op een koude winteravond hun danskunsten door hun oude voetjes te laten spreken. Het feest was compleet door een optreden van Martine Bijl. En vijf jaar later kreeg een enthousiaste Imca Marina de bejaarden zelfs uit de rolstoel om de polonaise te doen.

Toelatingsstop

In 1984 nam directeur Pastoor, die prak-

tisch vanaf het begin het bejaardenhuis leidde, afscheid. Het bestuur van *De Diem* nam de gelegenheid te baat om een kandidaat met een nieuw profiel te zoeken. Hij moest de lijn van Pastoor voortzetten en zich richten op de behoeften van de nieuwe tijd. De deuren van het bejaardenhuis moesten wijd open en ook thuiswonende bejaarden, nu meestal 'ouderen' genoemd, moesten gebruik kunnen maken van de voorzieningen. De term 'bejaardenhuis' maakte plaats voor 'verzorgingshuis'. In eerste instantie stimuleerde de overheid dit; men wilde af van de preventieve inschrijvingen van gezonde ouderen en stelde een toelatingsstop in voor de bejaardenhuizen. Voortaan stond de zorg centraal.

Langer zelfstandig

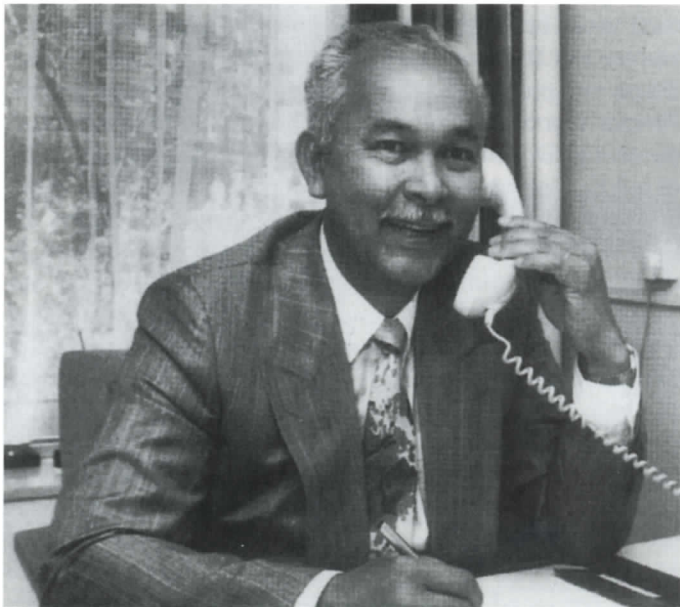
Daar kwam bij dat de meeste ouderen liever zo lang mogelijk zelfstandig wilden blijven wonen. Was het in de jaren zestig voor bejaarden vaak een stapje naar meer comfort en luxe in ruil voor het inleveren van de zelfstandigheid, in de jaren tachtig was de oudere veel mondiger geworden. Door een betere medicatie was hij vaak vitaler dan voorheen en gaf hij zijn pensioen liever zelf uit dan het in te leveren bij een zorginstelling. In plaats van goedbedoelde autoreisjes naar de Leusder Heide, stapte de oudere liever in zijn eigen auto om erop uit te trekken naar Frankrijk en Spanje. Alleen een achteruitgaande lichamelijke toestand of het alleen komen te staan dwong de oudere vaak om een beroep te doen op verzorging met als laatste mogelijkheid een (tijdelijk) verblijf in een verzorgingshuis.

Deltour

De opvolger van Pastoor als directeur was G. Deltour. Deltour stond voor de taak de structuur en de organisatie van het verzorgingshuis te veranderen waarbij zelfs het woord 'hotelfunctie' de leidraad werd. Daarmee werd de veranderingsomslag duidelijk die de instelling moest maken. Niet de organisatie moest centraal staan, maar de bewoner. Niet: "Dit kunnen wij u bieden.", maar: "Wat kunnen wij u bieden?" De termen "intramuraal" en "extramuraal" deden hun intrede in de beleidsstukken. Wat bieden we binnen de muren en wat kunnen we buiten de muren van het huis voor de ouderen betekenen? Zo was er vanaf 1986

Op de plek van 'Probezo' verrees eind jaren negentig het nieuwe gebouw van 'De Diem' (foto Wiard Krook 2003).

G.E.L. Deltour, ex-directeur van 'De Diem'.

de mogelijkheid om gebruik te maken van het restaurant. Later zou er een wijkziekenboeg komen en allerlei andere activiteiten waaraan ook ouderen van buiten mochten deelnemen.

Fusie De Diem en Probezo

In 1988 werden in Diemen ook de onzichtbare muren van de verzuiling definitief gesloopt. De *Stichting Katholiek Verzorgingshuis De Diem* fuseerde met de *Stichting Probezo*, de *Protestantse Bejaarden Zorg*. De naam van de nieuwe club werd: "Stichting Interkerkelijke Huisvesting Senioren" (*SIHS*). Dat ging allemaal niet zonder slag of stoot. Maar een klein gezelschap bestaande uit Hans Schut en Piet Saan namens De Diem en Anna van Drie en Cees Nijdam namens Probezo vonden elkaar in constructieve besprekingen. Piet Saan: "Niet het geloof, maar de oudere mens stond centraal. Cees Nijdam heeft geweldig werk verricht. Een zeer betrouwbare man met het gezicht naar de toekomst." Op de plek aan de Arent Krijtsstraat zou het verouderde gebouw van *Probezo* tegen de vlakte gaan en werd een geheel nieuw complex gepland. Tegelijkertijd stond het gebouw van *De Diem* aan de Ouddiemerlaan 110 voor een ingrijpende verbouwing. Directeur Deltour van *De Diem* was in zijn nopjes: "Zo kunnen we nog meer service bieden. Probezo wordt een seniorencentrum waar iedereen makkelijk kan binnenlopen. De bejaarden zullen zelf de sfeer bepalen. Er komt een generatie aan die voor zichzelf kan opkomen. Wij leveren zorg en willen af van de betutteling." De bewoners van *Probezo* zelf zagen het met lede ogen aan, maar berustten erin dat zij tijdelijk ergens anders moesten wonen. Het geloof speelde bij een enkele oudere nog een rol. Een oude christelijke dame had geen moeite met de aanwezigheid van andere gezinden, maar liet in de *Diemer Courant* wel optekenen dat zij het heel vervelend zou vinden "als de katholieken de overhand zouden krijgen."

Bezwaarschriften

Niet alleen de bewoners van *Probezo* hadden soms moeite met de gang van zaken, ook de toekomstige burens van het nieuw te bouwen *Probezo*-complex reageerden sceptisch op de plannen. Het leidde tot het indienen van een aantal bezwaarschriften. Met name de voorgenomen hoogte van het nieuwe appartementencomplex was hen een doorn in het oog. Buurtbewoner Van der Kriek in de *Diemer Courant*: "Verschillende huizen en tuinen komen in de schaduw van het nieuwe gebouw te liggen en veel bewoners verliezen hun privacy omdat de toekomstige bewoners van het appartementencomplex in hun achtertuinen kunnen kijken."

Andries Visser

Toen de bouwplannen vertraagd werden, verhuisden de bewoners van *De Diem* tijdens hun verbouwing tijdelijk naar *Probezo*. De oorspronkelijke bewoners waren toen al voor een tijdelijk verblijf overgebracht zijn naar het *Maarten Lutherhuis* in Amsterdam-Osdorp. Daar bleef de trouwe Andries Visser drie maal in de week beladen met Diemense boodschappen verschijnen. De dan 62-jarige Andries spande zich toen overigens al tien jaar in om tal van oude Diemenaren te helpen.

In januari 1992 moest burgemeester De Hon zelfs een tweede poging doen om de bescheiden Diemenaar Andries Visser, die bij weer en ontij klaar staat om bejaarden te helpen, te eren. Tot op de dag van vandaag is de inmiddels 82-jarige rijzige gestalte van Andries inclusief de Amerikaanse baseballcap een vertrouwde verschijning in het Diemense straatbeeld en in de winkels.

Uniek experiment: oud en jong

In 1993 kon voorzitter Saan de uitgewerkte plannen presenteren voor een nieuw zorgcentrum met maximaal 80 bedden dat aan alle moderne eisen voldeed. Intussen was het gebouw van *De Diem* aan de Ouddiemerlaan onderhevig aan een uniek experiment toen ruim 40 Engelse en Ierse studenten van een uitwisselingsprogramma van *Hogeschool Holland* de twee bovenste etages tijdelijk gingen bewonen.

Directeur Deltour: "Het meest positieve is de mooie samenwerking tussen jong en oud, ze krijgen begrip voor elkaar." De buitenlandse studenten toonden zich zeer tevreden toen ze de

Het gebouw van het bejaardenhuis 'Onze Woning' op de plaats waar nu 'Woonzorgcentrum Berkenstede' staat (prentbriefkaart uitgave Boekhandel Vanderhoef, Winkelcentrum Diemen).

De sloop van het oude gebouw van 'De Diem' aan de Ouddiemerlaan 110 (foto Henk Teiwes 2010).

vergelijking trokken met vrienden en vriendinnen in het studentencomplex aan de Rode Kruislaan. De veiligheid in het gebouw en de hygiënische omstandigheden zijn aan de Ouddiemerlaan vele malen beter. Een Engelse studente: "It's a quite funny idea, but students with elder people, it works."

Hogeschool Holland

Mede door het experiment veranderden ook de plannen van de SIHS. Het bestuur nam het besluit om de verbouwing aan de Ouddiemerlaan niet door te laten gaan. Hogeschool Holland wilde het gebouw graag kopen. De hogeschool in Diemen-Zuid ging namelijk volop mee in de trend van internationalisering en had medio jaren negentig een toevloed aan Chinese studenten. De school was naarstig op zoek naar woonruimte in de buurt voor hen. De inwoners van Diemen zagen soms met verbazing de grote stoet Chinese studenten voorbij trekken.

Procedure voor nieuwbouw

In juni 1994 startte het College van Burgemeester & Wethouders de procedure voor de nieuwbouw in de Arent Krijtsstraat, terwijl de slopers alvast het oude gebouw van *Probezo* onderhanden namen. Het protest van de bewoners uit de directe omgeving was echter niet geluwd. Ze hadden nog steeds grote moeite met de geplande hoogte van het gebouw. Woordvoerder J. Sijmonsbergen keerde verbolgen terug van de inspraakavond van 13 juli. Hij was van mening dat de bewoners de bouwplannen "door de strot gedrukt" hadden gekregen en vond dat de *Stichting Interkerkelijke Senioren Huisvesting* van voorzitter Saan te veel aandacht had gekregen.

Er was ook overigens nog een nieuwtje: het aloude Amsterdamse verpleeghuis *Amstelhof* dat aan de Amstel zat vlakbij het Waterlooplein, had een verzoek ingediend een verpleeghuis in Diemen te mogen bouwen. Op de grond van *Onze Woning* waar toen nog het bejaardenhuis aan *Berkenstede* stond.

Slot

De rest van het verhaal is te vers om historie te heten. Voor Piet Saan, de man die sinds het midden van de jaren zestig actief betrokken was bij de bejaardenzorg in Diemen, zat het werk er na ruim dertig jaar (!) op. Diemen telt tegenwoordig twee zorgcentra, beide worden tegenwoordig geëxploiteerd door *Stichting Cordaan*. Ten eerste *De Diem* in de Arent Krijtsstraat, die in 1997 werd geopend en waarvan de oorspronkelijke grondslag nog puur Diemens is. Ten tweede werd aan Berkenstede het oude bejaardenhuis van *Onze Woning* gesloopt en verrees *Woonzorgcentrum Berkenstede*, een van de modernste wooncentra van de regio. In 2007 werden de cliënten van *Amstelhof* aan de Amstel in Amsterdam verhuisd naar hun nieuwe Diemense onderkomen. Het markante gebouw aan de Amstel kreeg na een verbouwing een nieuwe functie en is een van de belangrijkste musea van Amsterdam: de *Hermitage*.

De vraag rijst hoe de man terugkijkt die in 1972 een flatgebouw neerzette en datzelfde gebouw weer gesloopt zag worden in 2010. Piet Saan, direct en nuchter: "Nee, dat doet geen zeer. Dat gebouw had zijn tijd overleefd. Zo gaan die dingen. Het belangrijkste blijft dat ik in al die jaren veel voor Diemen heb kunnen doen."

Met dank aan, Dineke Groen, Elise Kaandorp (Stichting Cordaan), Piet Saan en Tamme Stallinga (gemeente Diemen).

Literatuur

- Breure, Emmy & Ilse van Ogtrop: *De Zilveren Nestor, Vrienden van De Diem*, Diemen 1997.
- Cuijpers, John, Taco ten Dam, Ivo Heemskerk, e.a. (red.): *Het katholieke hart van Diemen; honderd jaar Sint Petrus' Bandenkerk 1910-2010*, Diemen 2010.
- Mulder, Jan, Hanna Blok & Karin van Reenen (red.): *Diemen buyten Amsterdam*, Diemen 1987.
- Internet: www.cordaan.nl
- Artikelen uit de *Diemer Courant* en *Het Parool*

“DIT IS GEEN BLIJVERTJE”, ALDUS DE DOKTER BIJ HAAR GEBOORTE

Will Bulterman

Rie van Kessel (1907-2010) was een unieke vrouw. Niet alleen omdat zij bijna 103 jaar werd, maar vooral om haar warme persoonlijkheid waaraan ook zoveel Diemenaren een goede herinnering hebben. Vanaf 1952 fietste zij twintig jaar van haar woning in hartje Amsterdam naar Diemen waar zij tot haar pensioen onderwijzeres was aan de katholieke Sancta Mariaschool, later de Sint-Petrusschool. Will Bulterman, die ooit zelf bij 'Juf Rie' in de klas zat, maakte een portret van Rie van Kessel. Zij sprak met mensen die haar zeer goed gekend hebben en putte uit eigen herinnering.

Juf Van Kessel die van 1952 tot 1972 J op de Sancta Mariaschool, later Sint-Petrusschool werkte.

Jeugdjaren

De dokter zei bij haar geboorte op 15 december in 1907 in Zwolle: "Dit is geen blijvertje." Rie, toen het achtste kind van een gezin dat elf kinderen zou gaan tellen, ging meteen de couveuse in. Maar het couveusekindje werd bijna 103 jaar.

Rie van Kessel, die opgroeide in een warm gezin, wist al op jonge leeftijd wat zij wilde. Werken met kinderen, het liefst als onderwijzeres. Haar vader, een kapper, en haar moeder vonden het prima en met een koffer en een bonkend hart meldde ze zich samen met een schoolvriendinnetje bij de zusters in Tilburg.

Want in het gezin Van Kessel stond het katholieke geloof centraal. Elke dag, weer of geen weer, was moeder Van Kessel met de elf kinderen aanwezig bij de mis. Het katholieke geloof zou altijd de belangrijkste pijler blijven in het leven van Rie van Kessel.

Opleiding tot onderwijzeres

De directrice riep de twee vriendinnen op een dag op het matje. Het vriendinnetje sprak nogal vaak over jongens en de directrice wilde het naadje van de kous weten. Hoewel het bij de jonge meisjes om niets bijzonders ging, sprak de directrice er schande van. Ze dreigde de meisjes van school te sturen en ze eiste van de meisjes dat ze hun ouders een spijtbetuiging schreven in een brief. Zonder dat ze precies wist waarom, schreef Rie de brief. Toen ze na twee weken nog niets van de directrice had gehoord, informeerde zij eens voorzichtig. Het was bekend dat de inkomende brieven door de nonnen werden onderschept. Haar vader stond vierkant achter zijn dochter. "Trek je niets aan van die nonnen, kind. Wij kennen je en we weten dat er geen kwaad in je steekt." Mijn vader liet het er niet bij zitten en had al een gesprek gehad met de directeur van een neutrale school voor een lerarenopleiding. Dan maar geen katholieke opleiding en samen met haar vriendin volgde ze deze opleiding.

Staartje affaire Tilburg

Op zoek naar een baan in het onderwijs bleek de arm van de katholieke kerk ver te reiken. De affaire in Tilburg zorgde ervoor dat Rie niet in aanmerking kwam voor een aanstelling op een zusterschool. Via een familielid kreeg zij echter een baan op een lakenschool in Olst. In de oorlogsjaren keerde zij terug naar het ouderlijk huis in Zwolle; ze vond een nieuwe betrekking op een kleine school in Wythem in de buurt van Zwolle. Nadat haar ouders kort na elkaar overleden en alle zussen en broers het ouderlijk huis verlaten hadden, voelde Rie zich eenzaam. Zij leerde pater Van Elburg kennen, met wie zij goed overweg kon. Helaas werd hij overgeplaatst naar Amsterdam. Maar dat zou wel een begin zijn van een nieuwe stap in het leven van Rie van Kessel.

Amsterdam

Uiteindelijk stelde Van Elburg voor om mee te gaan naar Amsterdam. Zij vond een baan in Castricum, maar de grote stad Amsterdam bleef trekken. Heel even huurde ze een onooglijk kamertje bij een hospita van wie ze zich later vooral de penetrante geur herinnerde. Vervolgens kon ze een achterkamer huren op

Klassenfoto met Juf van Kessel. Op de foto volgens de namenlijst aan de achterzijde: Ria v.d. Hoek, Diana Beune, Marjanneke v.d. Hulst, Loesje Kok, Sonja Doll, Marjon v.d. Loo, Lenie Karbet, Connie Fakkeldij, Paulientje Vermeij, Marieke Rohring, Thea Burger, Thea Meerleveld, Monique Pannekoek, Hanneke de Ruijter, Nellie v.d. Vegt, Eugenie te Pas, Ria Goedhart, Treesje van Zanten, Magret Smit, Greetje Heus, Joke Hekkenberg, Vonneke v.d. Eeckhout, Inge Schreuder, Elsje van Dinteren, Ansjie Post, Ans van Looy, Katrien Kloosterman, Monique Mooij, Paula Post en Leonie Roelofs.

het Damrak. Het contact met pater Van Elburg bleef intensief, maar wederom werd hij overgeplaatst. Dit keer naar Alkmaar. Opnieuw betreurde Rie zijn vertrek, want zij hadden veel steun aan elkaar. Rie kon zich niet onttrekken aan de gedachte dat de soms zo bekrompen ideeën binnen de kerk de werkelijke reden vormden van de overplaatsing van haar vriend. Een pater die bij een ongetrouwde vrouw op bezoek ging, daar kwamen immers praatjes van. Rie en de pater bleven overigens contact houden tot aan zijn overlijden.

Diemen

Eind december 1952 werd Rie benoemd op de Sancta Mariaschool in Diemen. Deze school was een echte zusterschool die geleid werd door de *Dochters der Liefde van de H. Vincentius à Paulo*. De nonnen droegen hoge, witte kappen en hadden een grote rozenkrans langs het lichaam die zoveel geluid maakte dat de nonnen op grote afstand te horen waren. Rie kreeg de eerste klas. De school, waar Rie kwam te werken, stond als streng bekend. Als het hoofd van de school, zuster Annemarie, de klas in kwam, wisten de kinderen de vragen al. Gingen ze wel elke dag naar de kerk? Werd er wel genoeg gebeden? En of de kinderen wel wisten dat het einde van de wereld eraan kwam, waardoor veel bidden noodzakelijk was. Kinderen die straf kregen, werden hiervan door zuster Annemarie persoonlijk in de klas op de hoogte gesteld.

Zuster Zoë

Naast de lagere school waar Rie ging werken, was ook een peuterklas gevestigd waar zuster Zoë de scepter zwaaide. Ze regeerde met straffe hand en gebruikte het geloof om de kinderen te pas en te onpas voor van alles bang te maken. Bidden, naar de kerk gaan en biechten stonden centraal. Je vriendinnetje een kus geven op de trap bestrafte de zuster met een flinke pets. Niet bepaald het prototype van een Dochter der Liefde.

Maar niet elke collega van Rie was zo: zuster Michael was de beste zuster c.q. onderwijzeres die je je maar kon wensen en die je vooral als kind behandelde. Ze lachte hartelijk als de kinderen iets in de klas uitspookten. Ze gaf wel straf, maar de kinderen hadden lol en zij ook, dus de kinderen accepteerden de straf. Zuster Michael is inmiddels 86 jaar en woont samen met andere zusters in Den Bosch.

Familie Versluis

Rie van Kessel was al snel gewend aan de drukke omgeving van het Damrak. Daar huurde ze op nummer 55 een prachtige achterkamer boven de sigarenzaak van de familie Versluis. Ze voelde zich meteen op haar gemak bij de familie waarin ze in korte tijd werd opgenomen. Er was voor Rie geen enkele reden om voor haar werk naar Diemen te verhuizen. Op woensdagmiddag, zaterdag en in de vakanties ontfermde 'tante Rie' zich over de peuter Marjo, zodat haar ouders samen in de drukke sigaren-

zaak konden staan. Aan de hand van de kleine Marjo leerde juf Van Kessel al snel Amsterdam kennen. Bijna altijd waren Marjo en tante Rie samen. Marjo ging ook regelmatig met haar mee naar de school in Diemen. Ze mocht dan plaatjes uitdelen aan de kinderen die hun best deden. Bij tante Rie deed iedereen zijn best en dus kreeg de hele klas een plaatje. Uren en uren bleef ze na om kinderen te helpen als ze iets niet begrepen.

Dominicuskerk

Vanaf het moment dat ze in Amsterdam woonde, was Rie actief in de Dominicuskerk in de Spuistraat. Iedere ochtend was ze om half 8 aanwezig bij de heilige mis. Op verzoek van pastoor Bollen hielp ze bij allerlei zaken zoals de voorbereiding op de biecht, de eerste communie, het versieren van de kerk en het begeleiden van de bruidjes. Zo leerde ze heel veel verschillende mensen kennen. Een bonte menigte van gelovigen, twijfelaars en gelukszoekers. Rie maakte de hele overgang mee van Roomse binnenstadparochie naar een zelfstandige oecumenische gemeente. De bloeitijd als parochie van de dichtbevolkte binnenstad in de jaren vijftig, de snelle terugloop van het aantal kerkgangers in de jaren zestig en de vernieuwingen met de komst van Wim Tepe en Jan Nieuwenhuis in 1964. Rie kon zich vinden in deze vernieuwingen. Als Jan Nieuwenhuis voorging in de dienst, was Rie blij, hij sprak mooi en ze kon hem goed verstaan. De vernieuwingen zorgden ervoor dat er weer meer mensen naar de kerk kwamen. Het veranderde het persoonlijk geloofsleven van Rie. Toen ze ooit de vraag kreeg of ze iets miste uit de oude katholieke traditie, noemde ze de biecht die ze absoluut niet miste. De biecht had ze nooit als opluchtend ervaren.

Veranderingen Petruschool

Ook de veranderingen in het onderwijs maakte ze met veel plezier mee. In de beginjaren had ze stevast de eerste meisjesklas van de lagere school. Voor veel katholieke Diemense meisjes is ze de eerste juf geweest en een verademing na zuster Zoë. In de eerste jaren moest Rie op de zogenaamde schoolmisdagen om half 8 op de fiets naar Diemen. Nuchter, want ze moest ter communie. In de winterperiode viel dit niet altijd mee. Vooral als de

werkdagen extra lange dagen werden door de tienminutengesprekken met de ouders in de avonduren.

In de latere jaren toen de jongens- en de meisjesschool samen verder gingen, moest er heel wat vergaderd worden. Bep Grauwen die de vergaderingen notuleerde, herinnert zich dat de vergaderingen vaak uitliepen. Alles werd besproken zoals de uitjes van de kinderen, de data van de vakanties, de schooltandarts en de schoolmelk.

Maar bij het samengaan van jongens en meisjes kwamen ook weer andere zaken aan de orde. Toen in haar klas de gootsteen kapot was, meldde kleine Marcel Worseling dat zijn vader loodgieter was en dat hij dat zelf ook van plan was te worden. Met veel plezier keek juf Van Kessel toe hoe het kleine mannetje inderdaad de gootsteen maakte. Zo gaf ze de kinderen veel ruimte en vergrootte ze het zelfvertrouwen van de kinderen.

Kinderen

Kinderen hebben in haar hele leven een grote rol gespeeld. Elk jaar besteedde ze drie weken aan een uitstapje naar de Kennemerduinen. Met de nodige hulp, maar onder leiding van Rie ging de groep van soms wel 100 kinderen met het openbaar vervoer opstap. Ook bracht ze kinderen die wat extra konden gebruiken voor enkele weken bij haar familie in Olst. Ze haalde ze dan zelf drie weken later weer op. Natuurlijk kreeg Rie wel eens de vraag of ze geen eigen kinderen had willen hebben. Maar het huwelijk dat daarbij hoorde, was er nooit van gekomen. Een keer was ze er misschien dichtbij. Toen ze als vrijwillige jeugdleider werkte in Zwolle, had een mannelijke jeugdleider meer aandacht voor haar dan normaal. Ze was niet verliefd, maar hij hield aan en ze stemde in met een verhouding. Het was van korte duur. Ze wilde absoluut niet stoppen met haar werk als onderwijzeres en ze koos met overtuiging voor haar werk. Van dit besluit had ze nooit spijt. En de kinderen? Rie: "Ja jammer, geen eigen kinderen, maar ja, ik heb duizenden kinderen gehad."

Mej. Van Kessel met pensioen

Op 15 december 1972 kon Diemen door een stuk in de *Diemer Courant* lezen dat mejuffrouw Van Kessel met pensioen zou gaan.

Met Juf van Kessel op de foto op het schoolplein.

Al was ze nog fit, het was mooi geweest na 43 jaar in het onderwijs, waarvan precies 20 in Diemen. Bep Grauwen deed de uitnodigingen voor haar feestelijke afscheidsdag de deur uit. Het was een prachtig feest. Na afloop vroeg Rie aan Bep om haar een groot plezier te doen. "Kom af en toe eens langs bij me thuis om even bij te praten over school." Bep stemde toe en er ontstond een hechte vriendschap die ruim 35 jaar zou duren. Het toeval wilde dat Bep bijna elke zondag naar de dienst van Huub Oosterhuis in de *Rode Hoed* ging, terwijl Rie dan in de Dominicuskerk zat bij de dienst van Jan Nieuwenhuis.

Na afloop ging Bep dan bij Rie koffie drinken en bespraken zij wat net zij gehoord hadden van Huub en Jan. Die van Jan Nieuwenhuis waren volgens Rie altijd de beste. Ze was dan ook bevriend met Jan en ging toen vaak op vakantie met Maria Dijkstal, de huishoudster van Jan en Pim Nieuwenhuis.

Rie beschouwde de familie Versluis als haar eigen familie. Bij het afscheid van de Diemense school waren Marjo en haar familie natuurlijk aanwezig.

De Bijenkorf

Rie was nu 65, maar ging niet achter de geraniums zitten. Veel hobby's zorgden ervoor dat ze zich nooit verveelde. Met Kerstmis was ze altijd bij de familie Versluis en genoot van het diner. Ook gingen ze regelmatig naar *Krasnapolsky*. Ze hield ervan om te leven als dame, chique gekleed, met sieraden en altijd goed gekapt. Wat dat betreft, kon ze goed terecht bij *De Bijenkorf* aan de overkant van haar woning. Rie kwam graag op de boekenafdeling van *De Bijenkorf*. Iedere week kocht ze wel een boek. De chef van de afdeling kwam altijd persoonlijk even kijken en toen ze wat op leeftijd kwam, stond er een stoel voor haar klaar op de afdeling. Zo bestond haar boekencollectie uit ruim 2000 boeken. Toen ze al 100 jaar was, bad ze nog altijd of haar ogen goed mochten blijven. Niet meer kunnen lezen zou een ware ramp voor haar zijn. Ze leende de boeken ook graag uit wat ze keurig bijhield in een boekje.

Schoolbank

In de koude wintermaanden maakte tante Rie vaak tomatensoep. Dat was heerlijk in de winkel waarin het best koud kon zijn. Ze volgde elke dag het journaal en las *Het Parool*. Ze deed mee met de jaarlijkse uitzending van het groot dictee van Philip Freriks en scoorde altijd erg hoog. Ook bij het bijbelclubje waar pittige discussies werden gevoerd, was ze een graag geziene gast. Met de schoonzoon van de familie bekeek ze op de computer de site van "schoolbank.nl". Bij de klassiefoto's noemde ze zonder aarzelen alle namen.

Reünie

Toen ze 95 jaar was, werd ze gebeld dat de Petruschool een reünie ging houden. De school ging ervan uit dat ze niet kon komen, maar ze wilde wel graag. Met de fiets kon ze niet meer komen, maar als iemand haar kon ophalen, wilde ze er heel graag bij zijn. Met een wijntje erbij genoot ze met volle teugen. Tante Rie zag Marjo als een dochter en zo stelde zij haar ook aan een ieder voor. Ook 'had' ze twee kleinkinderen en drie achterkleinkinderen. Met kleinzoon Hugo scheelde zij op 14 dagen 100 jaar, maar ze babbelden heerlijk samen. Tot haar honderdste kookte ze zelf. Toen ze af en toe het gas vergat, kocht de familie een magnetron. Later werden de maaltijden iedere dag bezorgd.

Rie van Kessel ontvangt bloemen bij haar afscheid van de Sint-Petrusschool waar zij 20 jaar werkte.

Tot een maand voor haar overlijden maakte ze zelf haar ontbijt met een gekookt eitje. Als er geen eieren meer in huis waren, belde ze naar beneden met de vraag of iemand zo lief wilde zijn om eitjes te halen. Tot op de leeftijd van 101 ging ze elke vijf weken naar de schoonheidsspecialiste en iedere week kwam de kapper aan huis.

Toeschouwer van het leven

Haar honderdste verjaardag vierde Rie natuurlijk in *Kras* met een lunch op zaterdag met veertig vrienden en familieleden. Broers en zussen, er waren er ooit tien, waren er niet meer.

“Afscheid nemen is een pijnlijke kant van het ouder worden,” zei ze, “je moet het aanvaarden en je wordt veel milder in je denken. Je wordt meer en meer een toeschouwer van het leven en wacht maar af op de dingen die gaan komen.”

De dag erna wilde ze nog een keertje naar haar Dominicuskerk. Jan Nieuwenhuis had haar speciaal voor deze dag uitgenodigd. Al moest er veel geregeld worden, voor deze ene keer kwam ze graag. Ze vond dat 100 jaar toch wel de moeite waard was om naar de kerk te komen. Ze voelde zich bijzonder verwend in haar leven en ze wilde wel even dankjewel zeggen. Twee dames haal-

Rie van Kessel vierde in 2007 haar honderdjarige verjaardag in Krasnapolsky. Dat was bij Rie 'om de hoek'. Zij woonde immers aan het Damrak 55 boven de sigarenzaak van de familie Versluis.

Rie van Kessel (1907-2010).

den haar op; in de kerk kwamen ze ook naast haar zitten. Een veilig gevoel. Ze zei: “Als ik in slaap val, kunnen ze me een stomp geven dat ik weer wakker word. En als ik naar het toilet moet, kan ik hun een stomp geven.”

Belofte

Marjo beloofde haar dat zij op het Damrak mocht blijven wonen zo lang als het haalbaar was. Het kleine meisje waar ze vroeger op paste, was als een dochter voor haar. De laatste jaren kon ze niet alles meer zelf doen. Maar ze kreeg hulp bij het douchen en eenmaal in de week kwam de verpleegkundige. Ze had een huishoudelijke hulp en de boodschappen werden gedaan. In de morgen kreeg zij haar ontbijt vanuit de sigarenzaak beneden. Ook het bezoek ging via de sigarenwinkel naar boven zodat de familie Versluis een oogje in het zeil kon houden. Op tafel bij Rie lag een boekje waarin elke bezoeker iets in schreef. Verbazingwekkend hoeveel mensen er langs kwamen. Oude vrienden, familie, kennissen, zelfs personeel van *De Bijenkorf*.

Veel hulp

Het lukte Marjo met veel hulp om tante Rie 'thuis' te houden. De laatste weken van haar leven waren drie lieve Surinaamse dames wisselend 24 uur per dag bij haar. Begin november 2010 ging haar gezondheid snel achteruit. Een dag voordat zij stierf, zat Marjo bij haar op bed. Tante Rie zei: “Ik moet je bedanken” en toen zei Marjo: “Nou nee, ik moet u bedanken voor zoveel wijsheid, liefde en warmte.”

Op 22 november 2010 kwam er op Damrak 55 een eind aan haar leven. Op vrijdag 26 november was de uitvaartdienst, natuurlijk in haar Dominicuskerk in de Spuistraat. Marjo schetste haar levensloop in mooie woorden, waarop tante Rie trots zou zijn geweest. De crematie vond plaats in Uithoorn.

Met dank aan Marjo Versluis en Bep Grauwen.

Literatuur

- **Dam**, Ton van & Rie van Kessel: *Een eeuw met de kerk*, in: *Dominicuskrant*, december 2007.
- **Nieboer**, Mirjam: *In gesprek met Rie van Kessel*, in: *Dominicuskrant*, december 2007.

HET WERKZAME LEVEN VAN HENK TEIWES' OUDERS

Henk Teiwes

Vader en moeder waren geboren Amsterdammers. Vader, zoon van een rechercheur verbonden aan het bureau Warmoesstraat, zag het levenslicht in 1898 aan de Oude Hoogstraat tegenover het *Oost-Indisch Huis*. Moeder werd geboren aan de Oude Looierstraat in 1901. Zij was een van de 13 kinderen wier vader metselaar was. Zij leerden elkaar kennen in 1919 voor de toenmalige bioscoop *De Witte*, naderhand genoemd *Cinema De Munt* aan de Kalverstraat, op het moment dat moeder op een vriendin stond te wachten die niet kwam opdagen. Vader wilde naar de film en nodigde het aantrekkelijke meisje uit samen de film te gaan zien. Van het een kwam het ander. In 1923 trouwden zij en kregen een woning aan de Turnerstraat in Amsterdam-Zuid.

Hartveldseweg

Maar het landelijke trok hen. Tijdens een fietstocht naar 't Gooi zagen zij in 1929 een bovenwoning te huur staan aan de Hartveldseweg, hoek Burgemeester Bickerstraat, boven de familie Westerbeeck en de drankenzaak van Hamers, in het centrum van het toenmalige Diemerbrug. De huur was op te brengen en het leefklimaat in het dorp was zeer prettig. Te meer omdat zij als lidmaat van de *Nederlands Hervormde Kerk*, snel in het kerkelijke gebeuren hun diensten konden aanbieden.

48-urige werkweek

Vader, werkzaam als kantoorbediende bij de *Stoomvaart Maatschappij Nederland* (SMN), in de volksmond "Schraal Maar Netjesmaatschappij" genoemd, ging 's morgens om 07.15 uur de deur uit en fietste via de Middenweg, de Czaar Peterstraat, de Rietlanden naar de Javakade alwaar hij zijn betrekking had. De fietstocht ging volledig over kasseien, en in het bijzonder in het havengebied waren de wegen uitermate slecht. Tegen de klok van halfzeven kwam hij van zijn werk thuis. Het was nog in de tijd van de 48-urige werkweek. Wat inhield dat er ook zaterdags tot 14.00 uur moest worden gewerkt.

De Lofstem

Al gauw werden zij gevraagd lid te worden van het protestants-christelijke zangkoor *De Lofstem*, waarvan vader naderhand voorzitter werd. Moeder met haar Amsterdamse flair, was een zeer bruikbare alt en nam de wat trage zangeressen 'op sleeptouw'. Uiteraard werden er in die tijd alleen maar geestelijke liederen gezongen, vooral uit de bundel van Johannes de Heer. Daarbij werden de psalmen en gezangen nog met hele noten gezongen en niet met de zogenaamde halve. Een moeilijker repertoire was gewoon niet mogelijk, want zoals de heren kerkmeesters

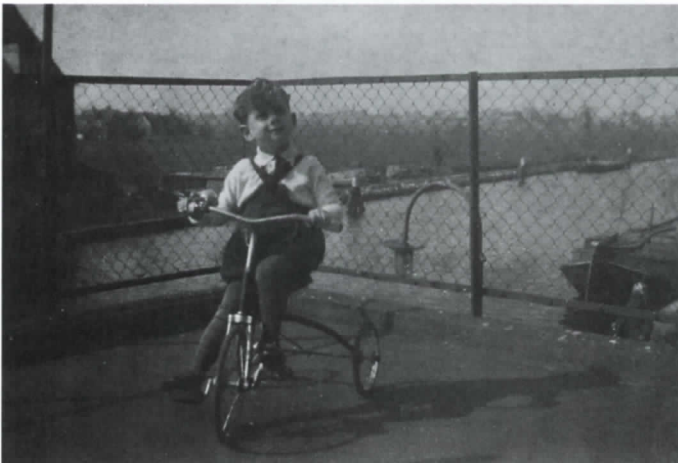
het uitdrukten: "Een werelds lied hoort in deze kerk niet thuis." Daarbij kwam nog dat het koor vooral bestond uit gewone lieden die een buitenlandse taal niet machtig waren en aangewezen waren op de Nederlandse gezangen.

Op de hoek Hartveldseweg, hoek Burgemeester Bickerstraat was op de 2e verdieping de woning waarin de familie Teiwes zich in 1929 ging vestigen.

Anno 1932 werd er verhuisd naar een grotere woning aan de zuidzijde van de Hartveldseweg, naast café Vervetjes.

Arie Havekotte

Op 2 april 1931 werd de schrijver van dit artikel geboren en moeder vond het beter te verhuizen naar de overkant van de Hartveldseweg. De bovenwoning die zij ambieerde had een groot terras en was gelegen naast het café *Vervetjes*. Als de zoon zou schijnen, was het voor haar peuter een mooi plekje daar te spelen. En zo geschiedde. De verhuizing was zo gepiept en in 1932 werd de intrek genomen in de begeerde woning. De peuter kreeg al snel een vriendje, Arie Havekotte genaamd en op het terras werden tijdens zonnig weer rondjes gereden op het driewielertje en met water geknoeid uit de grote teil.

'Bottleneck'

Maar oh heer: "Donkere wolken kwamen boven het huizenblok aan de zuidzijde van de Hartveldseweg te hangen." De plannen voor afbraak van de panden lagen klaar, want de Provincialeweg nr. 1 werd almaar drukker. De 'bottleneck' Diemerbrug zorgde toen al voor files van rokende auto's op de Hartveldseweg en Muiderstraatweg. Daarom was het wenselijk om alvast plannen te maken tot verhuizing. Om de bui voor te zijn, besloten zij om te zien naar een andere behuizing. Hun oog viel op een woning aan de Ouddiemerlaan, nr. 45. Een geheel nieuw pand precies in het midden van een rijtje van drie. Het huis behoorde aan de heer Jaap Hoefman, een jonge vrijgezel van boerenkomst, werkzaam als bankbediende bij de *Boerenleenbank*. Daar hij nog geen plannen had tot trouwen, verhuurde hij de woning met de restrictie, dat hij zodra hij in het huwelijk zou treden, de huur zou opzeggen waardoor de huidige huurders naar een andere huisvesting moesten uitkijken. Vader ging akkoord.

Vuilnisman

De nieuwe bewoners, nooit een tuin gewend, gingen als verwoede tuinlieden aan de slag om de achter- en de voortuin zo mooi mogelijk te maken. Maar waar zij niet op hadden gerekend, was dat op het gedeelte waar het perceel op was gebouwd nog grote resten lagen van het Lunapark. Het Lunapark, waarvoor in 1931 grote reclame was gemaakt, was maar een kort leven beschoren. Door slecht management ging het snel failliet. Met behulp van zwagers, en broers van moeders kant, werden de stukken hout en ijzer opgegraven, en in stukken gezaagd, waarna het aan de vuilnisman werd meegegeven, die toen nog met paard-en-wagen met open laadbak langs de deuren kwam.

Ratten

Bij het tekenen van de huurovereenkomst wisten zij niet dat tussen het perceel huizen en de woning van het hoofd van de *School met den Bijbel*, een open prutsloot lag waar het krioelde van de ratten. En niet van die kleine, sommige zo groot als kleine katten. Iedere vroege ochtend als moeder in de keuken kwam, sprongen zij van het aanrecht en schrok zij zich het bekende hoedje. Het heeft een lange tijd geduurd voordat de kolonie ratten was uitgeroeid. Iedere avond tijdens het eten werd uit de keuken het geluid gehoord van het dichtklappen van de rattenval en zat er weer een grote griezels ingeklemd in de stalen bek met de grote tanden. Wekenlang heeft die rattenplaag geduurd.

Vanaf het dakterras van het huis aan de Hartveldseweg had men medio 1933 een fraai uitzicht op de Keulsche Vaart (Weespertrekkvaart), de Wilhelminakade, de voormalige Nederlands Hervormde kerk en boerderij 'Kerkzicht'. Het dakterras bood veel speelruimte voor Henk Teiwes en zijn vriendje Arie Havekotte.

Henk Teiwes en zijn pleegzusje Hannie spelen in 1936 met hun 'Vliegende Hollander' in de tuin van het huis aan de Ouddiernerlaan 45.

Pesterijen

Het voortuintje had moeder mooi beplant met diverse soorten uitheemse planten. Intussen was vader voorzitter geworden van *De Lofstem*. Tevens had hij zitting in het kerkelijke bestuur van de Nederlands hervormde kerk. Hij kreeg van de boerenjongens, die hun wekelijkse catechisatie bij ds. Hooijer volgden, spoedig de naam van de "Zangmeester". Ondergetekende werd het "Zoontje van de Zangmeester" genoemd.

Helaas, de trots van moeder, haar exotische rotstuintje, werd snel door de boerenjongens van de families Vedder, Sijtveld en Veldhuizen getorpedeerd. Als het gezelschap na hun godsdienstig avonduurtje huiswaarts keerde, was het tuintje een uitgelezen plaats om als openbaar toilet te functioneren. Zo kregen de planten van deze jonge heren een hoeveelheid urine te verduren die er niet om loog. Deze pesterijen, want anders was het niet, gingen wekenlang door. Juist om te laten zien wat de boerengemeenschap van Diemen zo in haar kuip had en dat stadse lui niet werden getolereerd in hun gemeente. Ook had het te maken met de manier van kleden van moeder. Zij hield van extravagante kledij, maakte haar kleding doorgaans zelf, meestal volgens de laatste Parijse mode. Haar hoeden met voile paste niet in het dorps beeld van Diemen. Dit alles gaf bij de behoudende Diemense burgerij nogal wat ophef. Op een gegeven moment was moeder de pesterijen zo zat, dat zij achter de voordeur een emmer gevuld met water had klaar gezet die zij op het moment van de striptease tegen de heren hun vooronder zou gooien. Gelukkig voor iedereen heeft deze act nooit plaatsgevonden, want plotseling hielden de pesterijen op.

'Oude tang'

De buurvrouw van de bewoners van nr. 45 was een 'oude tang'. Een verzuurde oude vrouw die altijd achter haar vitrage stond te gluren wat er zo plaatsvond in het ouderlijke huis en wat zich in de Ouddiernerlaan afspeelde. Roddel was haar niet vreemd. Nadat ondergetekende per ongeluk een steen door haar voorruit had gegooid, kwam zij op een avond verhaal halen en moest vader de schade ad f 2,50 betalen. Dit was van zijn karig weekloon een behoorlijke aderlating met gevolg dat er in die week geen vlees op tafel kwam, want het was nog crisis.

Hannie

Intussen was er een pleegzus in huis gekomen. Haar vader was naar Zuid-Afrika geëmigreerd om daar als elektricien aan de

slag te gaan. Haar moeder was jong overleden en haar vader zocht een goed pleeggezin. Zij was 9 jaar ouder dan ondergetekende en zou oppassen als de pleegouders op woensdagavond naar de consistoriekamer van de *Nederlands Hervormde Kerk* aan de Ouderkerkerlaan gingen om daar hun zangkunst uit te oefenen. Maar ook in die tijd gingen de jonge meiden op zoek naar vertier. Zij vonden die bij de jonge knullen die rondzwierden aan de Hartveldseweg voor de wolwinkel van Woorts, de drogisterij van Gieling en boekhandel Smit. Aldus ook Hannie, de pleegzus. Zij dacht: "Die kleine jongen slaapt, ik kan wel even weg." Maar die kleine jongen (vier jaar) sliep niet en miste zijn ouders. Hij ging op zoek, gekleed in pyjama, en liep naar de Ouderkerkerlaan en vond zijn ouders in de kerk. Achteraf bleek dat deze avondwandeling zeer gevaarlijk was geweest, want het verkeer over de Hartveldseweg en Muiderstraatweg was toen ook niet van gevaar ontbloot. Voor Hannie waren de rapen gaar, dat spreekt voor zich. Zij is tot haar achttiende jaar in het gezin gebleven, kreeg toen een betrekking als hulp in de huishouding voor dag en nacht bij dominee B., die ook in die tijd zijn handen van jonge vrouwen niet kon afhouden.

Jaap Hoefman

In 1934 kwam de heer Hoefman met de mededeling dat hij een partner had gevonden en dat hij wilde gaan trouwen met Japie Oostenrijk. Zij was een dochter van de alom bekende familie hier ter plaatse, bekend van het autobedrijf en tevens raadslid. Hij bekleedde diverse openbare functies en was een van de notabelen van Diemen. De mededeling van Jaap Hoefman luidde weer een verhuizing in. Aan de Burgemeester Van Tienenweg waren in 1937 prachtige woningen gebouwd, voor die tijd zeer luxe. Er was zelfs een doucheceel tussen de twee grote slaapkamers op de boven verdieping. Een uitmuntende locatie dus om daar heen te gaan. De firma *Saan*, met name Frits, deed het verhuiswerk. In een oogwenk was de zaak gefikst.

SMN

Het huis was geriefelijk met erachter een schuurtje en een kleine tuin. De burens waren allen van hetzelfde kaliber als de ouders en iedereen voelde zich daar gelukkig. De crisisjaren gingen echter almaar door en meerdere keren hoorde ik vader zeggen: "Vrouw, uit de hoge hoed met de loodjes, is die van mij er

Een recente foto van de eengezinswoning aan de Ouddiernerlaan nr. 45, gebouwd in 1934.

Dienstplichtig militair Henk voor de woning van zijn ouders aan de Burgemeester Van Tienenweg nr. 7.

nog niet uitgehaald?" Hij begreep niet dat andere collega's wel ontslagen werden en hij niet. Achteraf werd de reden duidelijk. In de jaren twintig werd door de directie van de *Stoomvaart Maatschappij Nederland* aan hem de opdracht gegeven zich gereed te maken voor uitzending naar Nederlands-Oostindië om in Tandjongpriok een kantoorbaan te vervullen. Daar de moeder van vader een terminale patiënte was, weigerde vader deze opdracht uit te voeren. Deze weigering heeft hem in zijn loopbaan bij de SMN altijd achtervolgd. Slechts mondjesmaat kwam hij in aanmerking voor loonsverhoging en pas jaren erna kreeg hij een hogere functie. Hij was in de crisistijd gewoon een goedkope arbeidskracht. Zijn collega's die meer verdienden, konden het eerst vertrekken.

Mobilisatie

De crisis duurde voort en in 1939 kondigde de regering-Colijn de mobilisatie af omdat de Duitsers aan een omvangrijke oorlog waren begonnen. Diemen kreeg te maken met een grote invasie van legereenheden. Met name het *18e Regiment Artillerie*. Officieren, onderofficieren en manschappen moesten worden ingekwartierd. De bevolking werd opgeroepen zoveel als mogelijk officieren huisvesting te verschaffen. Daar het inkomen van vader niet bepaald riant te noemen was, besloot hij zich aan te melden voor de inkwartiering van een officier. Deze eerste luitenant, Van Wijk genaamd, meldde zich en gedurende acht maanden was hij gast in huis. Voor zijn verblijf werd door het *Ministerie van Oorlog* f 1,00 per dag betaald. Hij kreeg daarvoor logies met ontbijt. Voor lunch en diner werd voor hem gezorgd in de officiersmess. Hij kwam doorgaans tegen 22.00 uur thuis en meestal was hij behoorlijk aangeschoten.

Matrassen in de gang

Tijdens meidagen van 1940 vertrokken de troepen naar Amersfoort. Dit had tot doel de Grebbelinie te versterken. Vader, destijds dienstplichtig sergeant, veronderstelde dat hij ook zou worden opgeroepen voor de verdediging van het vaderland. Maar daar hij inmiddels boven de 45 jaar oud was, behoefde hij

zich daarover geen zorgen te maken. Direct na het uitbreken van de oorlog vonden vader en moeder het zinnig de bedmatrassen iedere avond in de gang naast de trap te leggen en daar de nacht door te brengen. Er werd namelijk gesteld, dat bij een bombardement op een woning, een deel van het huis - in dit geval de gang - overeind zou blijven. Zo had men grotere kans het bombardement te overleven. Deze manier van overnachten heeft vijf dagen geduurd.

Persoonsbewijzen

Als gevolg van de oorlog werd vader door de SMN op wachtgeld gesteld, want de schepen van de rederij waren allemaal buitengaats. Dit hield in dat er geen goederen van en naar Nederland werden verscheept. Op de burelen was in 1942 geen werk meer. Gelukkig kreeg vader via via het aanbod om bij de gemeente Diemen als tijdelijk ambtenaar te werk te worden gesteld. Hij werd belast met de uitgifte van de door de Duitse bezetter ingestelde verplichting tot de aanschaf van het persoonsbewijs. Hij had het daar erg moeilijk mee want, zo stelde hij: "Ik ben nu een handlanger van de Duitsers, een collaborateur, die werk verzet voor de vijand." Mede door gesprekken met een bevriend echtpaar, in het bijzonder de familie Bogaard, ging hij overstag en begon hij aan dit werk tot begin 1944. Hij was toen, samen met zijn collega mevrouw Keesje (echtgenote van een gevluchte joodse man), gehuisvest in de dependance van het bureau *Burgerlijke Stand* aan de Diemerkade, in het gebouw van de zeepfabriek van het *Koperen Stelen Fonds* van de *Algemene Nederlandse Diamantbewerkers Bond*. In juni 1945 kon hij weer gaan werken bij zijn oude werkgever, de SMN.

In de periode 1937-1953 woonde het gezin Teiwes aan de Burgemeester Van Tienenweg nr. 7.

Modevakschool

Moeder die altijd doortastender was dan vader, ging in 1943 een cursus volgen voor costumière met daaraan verbonden een cursus als lerares. Zij wilde vanwege de moeilijke financiële situatie waarin het gezin verkeerde, een modevakschool gaan oprichten. De tijd was daar rijp voor. Vele vrouwen waren gedwongen om van lappen stof kledij te maken. De grote slaapkamer van het huis was zeer geschikt om ongeveer 10 dames onderricht te geven in het maken van 'eigen fabrikaat'. Met glans behaalde zij haar diploma, maar vader was de grote dwarsligger. Hij vond dat - ondanks het karige loon - hij degene was die de kost verdiende en niet een vrouw. En zo strandde de plannen van moeder door het veto van vader.

Zwarte handel

Een van moeders zusters, zij had een sigarenzaak aan de Lange Leidsedwarsstraat, vroeg in 1944 aan moeder of zij haar een handje wilde helpen met de huishouding. Zogenaamd op vrijwillige basis en 'slechts' 2x per week. Vader had daar geen bezwaar tegen, maar wist niet dat moeder daar f 2,50 per dag mee verdiende. Die zuster, een slimme zakenvrouw, kreeg zodoende haar handen vrij om haar *Congsi*-sigaretten à raison van f 1,00 per stuk en pakjes Belgische shag van 100 gram tegen de prijs van f 10,00 zwart te verhandelen. Toen moeder daar achter kwam, beëindigde zij deze werkzaamheden.

Euterpestraat

Door een speling van het noodlot werd vader in de winter van 1945 tijdens een razzia door de SS meegenomen naar het hoofdkwartier van de *Gestapo* in de Euterpestraat (tegenwoordig Gerrit van der Veenstraat genaamd). De oorzaak: de auteur van dit verhaal had in het bureau van vader kleine briefjes verstopt met al gemaakte Franse onregelmatige werkwoorden. Het vervaardigen van die briefjes was heel gewoon, want indien men van een docent op de *MULO* strafwerk kreeg, dan had men die in voorraad. Aangezien de SS-man de Franse taal niet machtig was en vader ook niet, werd er aangenomen dat het geheimschrift was ten behoeve van het verzet. Na een dag ondervraging bleek alles op een misverstand te berusten en werd vader vrij gelaten. Conclusie: kleine oorzaken; grote gevolgen.

Probezo

De gezondheid van beiden bleef redelijk goed. Zij doorstonden de hongerwinter en na de bevrijding ging het normale leven weer door. In samenwerking met de

heer Nieuwpoort werd nog tijdens de oorlogsjaren de bibliotheek in een zaal van de Bethlehemkerk bemand. Mede door de grote inzet van de heer Nieuwpoort, kon hij ook zijn steentje bijdragen aan de totstandkoming van het verzorgingshuis *Probezo* aan de Arent Krijtsstraat. Doordat de woning waarin het ouderlijke paar woonde, destijds boven een dichtgemaakte sloot was gebouwd, kreeg moeder last van benauwdheid door de veengassen die uit de gedempte sloot naar boven kwamen. Vandaar dat dokter Hartman hen een woning aanbood aan de Arent Krijtsstraat nr. 4. Die betrokken zij in maart 1953. Tot 1972 hebben zij daar gewoond. Mede door het teruglopen van moeders gezondheid besloten zij in dat jaar hun intrek te nemen in het pas geopende verzorgingshuis *De Diem* aan de Ouddiemerlaan. Vader functioneerde daar als voorzitter van de bewonerscommissie en stierf na een herseninfarct in dat tehuis in 1976. Moeder overleed na een kort ziekbed in het *Burgerziekenhuis* in 1988.

Vanaf maart 1953 tot 1972 heeft de familie Teiwes in een flat (de onderste rechts) aan de Arent Krijtsstraat 4 gewoond (foto Wiard Krook 2011).

De laatste woning van de familie Teiwes, het verzorgingshuis "De Diem", waar ze in 1972 hun intrek namen.

'CORDAAN' EN 'DE PRINCIPAAL' GAAN VOOR DUURZAME OUDERENHUISVESTING

Alfons Ruitenbeek

“Zul je me later in een wagentje rijden?” vroeg mijn vrouw soms, nadat we in september 1948 getrouwd waren. Ik kom hier op toen ik kortgeleden naar de tv-uitzending van het prinselijk huwelijk in Londen keek. In deze mooie plechtigheid kwamen ook de huwelijksbeloften aan de orde. Zullen jullie onder alle omstandigheden elkaar tot steun zijn? Ik voelde me bij deze anglicaanse dienst in de *Westminster Abbey* wel thuis. Vorig jaar, in augustus 2010, heb ik deze kerk nog uitgebreid bezichtigd, die toen vol met toeristen was. Mijn antwoord op de vraag van mijn vrouw was dan ook altijd: “Dat mag je helemaal niet vragen, want dat hebben we elkaar beloofd!” En inderdaad, heel veel jaren later heb ik mijn vrouw in een rolstoel gereden. We zijn binnen Diemen verhuisd en aan het Berkenplein terecht gekomen. Dat was voor mij dus ook een nieuwe situatie: ik was mantelzorger geworden. Een prachtig woord, er zijn zelfs bijeenkomsten voor mantelzorgers.

Een eiland voor ouderen

Binnen de rechthoek van de twee hoge flatgebouwen van *Beukenhorst*, die afgesloten werd met het 30 jaar oude verzorgingshuis *Onze Woning* (met het straatnaambordje “Berkenstede”), is in de afgelopen tijd heel wat gebouwd om 55-plussers te huisvesten, maar ook om verzorging voor ouder wordende mensen te bieden. Er stond vroeger een complex zogenaamde aanleunwoningen, kleine appartementen, met een bovenlaag, die bereikbaar was via een buitentrap naar een omloop. Om ruimte te bieden voor alle plannen en vernieuwing - men wilde ook een verpleeghuis in Diemen - moest er gesloopt worden.

Het *Woonzorgcentrum Cordaan-Berkenstede* heeft vier torens, waarover meer in dit artikel.

Om de bewoners van het te slopen complex ‘aanleunwoningen’ te kunnen herhuisvesten, zette *woningbouwcorporatie De Key* (onder de naam “De Principaal”) allereerst een 10 etages hoog flatgebouw neer, een seniorenflat. Op elke etage zes appartementen, aan de zijkanten 70 m² en aan de kopkanten 100 m² groot. De twee bovenste etages zijn afwijkend. Dit gebouw heet nog steeds *Toren 5*.

Ik ben nu bijna vijf jaar weduwnaar en ik heb hier een mooie woning, met een groot balkon aan de zuidzijde. De woningen zijn voorzien van *Domotica*, een elektronisch systeem waarmee men via een ‘schermpje’ zaken kan regelen, zoals verlichting, verwarming, zonwering en alarm. Op alarm wordt gereageerd vanuit het *Zorgcentrum Berkenstede*.

Toen het gebouw in de loop van 2004 gereed was, stond het verzorgingshuis *Onze Woning* voor een deel op zeer korte afstand. Ofschoon het op sommige dagen bijna onmogelijk was tegen de wind die zich met kracht door de ‘slurf’ wrong, de vooringang te verlaten, diende *Onze Woning* ook als een soort windscherm. Daardoor gaf de bouw van het nieuwe zorgcentrum weinig overlast.

Sloop van Onze Woning

In de loop van 2007 was men klaar om aan de sloop van het enorme flatgebouw te beginnen. Ik had vanaf mijn balkon op de derde etage, aan de zuidzijde, volop zicht hierop en kreeg ook de nodige stof naar binnen. Er werd een bouwkeet geplaatst, waarlangs over het Eendenpad een baileybrug liep om

de onderliggende verbindingsbuis tussen de twee vijvers te beschermen. Een uitgebreid bouwterrein ontwikkelde zich aan mijn voeten. Grote transportwagens rammelden dag-in-dag-uit over de toch wat loszittende planken van de brug. Ik heb moeten afleren om naar alle bijzondere dingen te kijken. Dat kostte te veel tijd. Wel weet ik nu hoe men een torenflat van dertien etages, waaronder een parkeergarage bouwt. Het heeft een paar jaar geduurd. Dat is *Toren 6* geworden, bestaande uit koopflats met kleine balkonnetjes. De makelaar verkocht ze onder de naam “Berkendael”. En als extra stimulans: “Wonen aan het water”, een wat vergezocht verkoopargument.

Het gebouw is dus ongeveer op de plaats gekomen van het verzorgingshuis *Onze Woning*. Het is kleiner van omvang en laat nu het zicht op het Berkenplein vrij. Maar

Op deze foto, die gemaakt werd op 30 maart 2007, is rechts nog het oude verzorgingshuis ‘Onze Woning’ te zien. Links zien we de nieuwbouw van toren 5 op het Berkenplein (foto Alfons Ruitenbeek).

de doorgang tussen de twee hoge torens 5 en 6 is zo nauw, dat de wind zich er met kracht doorheen perst en invloed heeft op het hele plein.

Woonzorgcentrum Berkenstede Diemen

Afgezien van de noodzaak om het bejaardenhuis *Onze Woning* te vervangen, was er ook behoefte aan een verpleeghuis in Diemen. De start van de nieuwbouw ligt in de vervanging van het 350 jaar oude *Amstelhof* in Amsterdam. Daar is nu de *Hermitage* aan de Amstel. Op de website "www.architectuur.nl/1010460/Een-project-uitgebreid/Woonzorgcentrum-Berkenstede-Diemen.htm" valt te lezen hoe *Berkenstede* denkt iets te kunnen doen aan de relatief korte duur van ouderewoningen: "Woningen voor ouderen blijken een steeds kortere levensduur te hebben. Een combinatie van te krappe normen en steeds mondiger senioren ligt hieraan ten grondslag. Een oplossing zou kunnen liggen in het creëren van overmaat, want hoewel de huidige normen hoger liggen dan vroeger, is dat geen garantie dat die over twintig jaar nog voldoende zijn. *Berkenstede* ging dit experiment aan. Het complex biedt ruimte aan verschillende doelgroepen, er zijn woonruimtes voor gehandicapten, groepswoningen voor dementerende ouderen en appartementen voor verzorgingshuisbewoners en zelfstandig wonende senioren. De grotere oppervlakten van de woningen boven de norm, die er voor staat, is een van de ingrediënten om het complex een langere levensduur te geven. Het gebouw bestaat uit vier woontorens die door middel van een overdekte straat met elkaar verbonden zijn. Aan deze straat liggen voorzieningen zoals een restaurant, een grand café, een kapper, een fysiotherapeut, ontspanningsruimte en paramedische voorzieningen. Deze voorzieningen zijn niet alleen voor de bewoners bedoeld, maar moeten een wijkfunctie krijgen en niet

alleen voor ouderen uit de buurt. Ook dit moet bijdragen aan een langere levensduur van het complex".

Het complex is ontworpen door *Dick van Gameren Architecten* te Amsterdam, in opdracht van *De Principaal (De Key)* in samenwerking met *Cordaan* te Amsterdam. De hoofdaannemer was *Heijmerink Bouw Utrecht* te Bunnik. Het gebruik van goede, natuurlijke materialen wordt de derde factor genoemd voor het lang functioneren van *Berkenstede*. Zo zijn er voor delen van de gevels zink, hout, gras en leisteen gebruikt.

Verzorging

Een der verpleeghuisartsen, mevrouw Jessica Edwards van Muyen, vertelde me over de verpleging in het centrum. Op drie etages zijn er zes groepen van zes dementerende bejaarden. Het zijn kleinschalige woongroepen, er wordt gekookt en bij wat de bewoners zelf kunnen doen worden ze betrokken. Zo wordt er een soort huishouden in stand gehouden.

Er zijn twee etages met vier woonruimtes voor zes personen voor somatische patiënten. In een andere toren zijn drie etages voor zorgafhankelijke mensen, maar die wel bij de behandeling betrokken worden. Ook revaliderende mensen uit het AMC kunnen worden opgenomen en door 'eigen' artsen behandeld. Er is samenwerking met *Cordaan-De Diem* in de Arent Krijtsstraat.

Veel openheid

Omdat ik tegenover het zorgcentrum aan het Berkenplein woon, loop ik zeer regelmatig door de loopstraat met mijn rollator, zeker als ik de Diemerbrug over wil. Er is geen enkele belemmering en alles is heel transparant. Je ziet een glazen plantenkas staan, je kunt in het winkeltje kijken en de mensen bij de kapper gedag zwaaien, zien wie er bij mooi weer op het terras zitten en ook in

Deze foto van het Berkenplein met de invalidenparkeerplaats werd gemaakt op 25 mei 2011. Aan de linkerkant ziet men de jeu-de-boules-baan (foto Wiard Krook).

Het grand café (foto Wiard Krook).

het restaurant kijken. En als niet-bewoner kun je er om 12.00 uur of 17.00 uur ook eten. Je kunt onaangekondigd komen en je moet een briefje invullen om een keuze te maken. Het is geen restaurant à la carte. Maar zoals overal moet je er wel betalen!

Natuurlijk ontmoet ik er veel mensen in een rolstoel, mensen met een handicap zoals ik zelf met mijn rollator en ook mensen, die in een grote fauteuil zitten te wachten. Niets lijkt er op een wachtkamer, waarin mensen lijdzaam op hun beurt wachten. Ook ontmoet je onverwachts vrienden en bekenden, die je een tijd niet tegengekomen bent.

De vier torens zijn van verschillende hoogtes en hebben namen zoals van een boom (*Bomentoren*) van een dier (*Faunatoren*), een vrucht (*Fruittoren*) en een bloem (*Bloementoren*). Deze namen staan langs de binnenstraat boven de ingangen van de torens.

Weekprogramma's van evenementen worden ook op het mededelingenbord van 'onze' toren gepubliceerd. Er zijn regelmatig aanbiedingen van verkopers van kleding, schoenen, etc. in de "Straat van Berkenstede". Doet me denken aan een zeestraat!

Het plein is in het afgelopen jaar, nadat alle bouwwerkzaam-

heden klaar waren, definitief ingericht. De hele omgeving met fiets- en voetpaden, aanleg van een parkeerterrein, beplanting, grasvelden ziet er nu prachtig uit. Nadat de Bovenrijkersloot vanaf de Venserbrug geasfalteerd is, vindt men de ingang van het Berkenplein als de tweede afslag links na de Venserbrug. Daar is het enige straatnaambordje. Gaat men tussen de beide hoge flatgebouwen door (links genummerd 100-196 en rechts genummerd 200-256, beide postcode 1112 CM) ziet men aan de overzijde van het rechtehoekige plein het *Zorgcentrum Berkenstede*, genummerd 300-356 (postcode 1112 CL). Het hele gebied staat nu vol met jonge berkenboompjes, maar op het plein zelf vindt men geen berken! Op de middenberm vindt men een dubbele strook parkeerplekken, uitsluitend met gehandicaptenparkeerplaatsen, hetzij met een auto-nummer of algemene plekken. Er is langs de waterkant een jeu-de-boules baan met zitbankjes. Voorts zijn er ondergrondse containers voor restafval en gft.

Of het Berkenplein een aangename plek is om te vertoeven? Ik vrees dat er maar weinig dagen zullen zijn. Door de vele grote gebouwen staat er bijna altijd wind. Al heel lang staat er aan de Venserkade een torenflat bij de Venserbrug die ook bestemd is voor huisvesting van ouderen. In de jaren '80 was er een groep ouderen die onder de naam *Anders Wonen Ouderen Diemen* (AWOD) streefden naar een nieuwe vorm van wonen. Gedacht werd aan groepswooningen voor ouderen. Ik kan me herinneren dat het heel lang geduurd heeft alvorens dit plan een plek kon vinden.

Ouderenzorg in Diemen

Ik verlaat in dit artikel nu het Berkenplein. Ik sprak onlangs met mevrouw Janina Poppes, de ouderenadviseur van de *Stichting Welzijn Diemen*. Als maatschappelijk werkster, gericht op ouderen, is zij beschikbaar voor iedere zelfstandig wonende 65+er in Diemen voor informatie en advies over ondersteuning, begeleiding en bemiddeling. De inloopspreekuren zijn op het *Centraal Servicepunt Diemen* aan de Burgemeester van Tienenweg 24. Er is geen eigen bijdrage nodig, omdat de gemeente Diemen dit subsidieert. Alle ouderen in Diemen boven de 75 jaar krijgen een uitnodiging voor een informatief huisbezoek. Dan vertelt een vrijwilliger over wonen, welzijn en zorg in Diemen en wordt aan de hand van een vragenlijst een inventarisatie gemaakt van vragen, wensen en behoeften op dat moment of wellicht in de toekomst. Janina Poppes zorgt ook voor de maandelijkse "Ouderenkrant Diemen" met veel informatie voor ouderen in Diemen.

WonenPlus Diemen

Dit onderdeel van *Stichting Welzijn Diemen* is ook gevestigd bij

het *Centraal Servicepunt*, waardoor er een goede coördinatie is. *WonenPlus* helpt zonder kosten ouderen, chronisch zieken en gehandicapten om zo lang mogelijk zelfstandig te blijven wonen. *WonenPlus* biedt een dienstenpakket aan, maar ouderen kunnen ook terecht voor alle vragen betreffend wonen, zorg en welzijn. Vrijwilligers voeren de diensten uit. Wanneer *WonenPlus* geen hulp kan bieden, wordt gezocht naar een andere oplossing. Als diensten worden genoemd: tuinhulp, klussendienst, informatieve huisbezoeken, ondersteuning naar ziekenhuis of doktersbezoek, boodschappenhulp, naaiklussen, computerondersteuning, samen eten, samen uit, samen thuis. *WonenPlus* geeft regelmatig nieuwsbrieven uit.

Veel aandacht voor ouderen in Diemen

In de "Gemeentegids 2010-2011" van Diemen staat een zorgwijzer waaruit blijkt dat veel ouderenorganisaties binnen Diemen op een of andere manier actief zijn. Bijvoorbeeld de ouderenbonden *ANBO* en *PCOB* en *De Zonnebloem* en de *Stichting Wijzer*.

Zo lang mogelijk zelfstandig

Ik leg de lezers een tekst voor van Dominicaan André Lascaris O.P., gedateerd 3 mei 2011:

"Ouderen vormen liefst een 'wij' met jongeren. Ouderen willen geen gezamenlijk 'wij'. Het zijn de nog niet-bejaarden die hen zo zien en hun een 'wij' toedelen. Ze zijn te veelkleurig om als ouderen een 'wij' te vormen. Ze willen liever een 'wij' vormen met de jongere generatie, die mede dankzij hen zich bewust kan worden van de wezenlijke waarden van het menselijk leven."

Rollators

Ik eindig dit artikel met een lofprijzing over deze geweldige uitvinding uit 1978, omdat ik er zelf in slaag er heel ver mee te komen. Er komen er steeds meer. Je hebt eigenlijk altijd een stoel bij je. Er beginnen zelfs mopjes over te komen. Deze hoorde ik laatst: "Komen twee mensen met een rollator elkaar tegen. Zegt de een: 'loopt de jouwe lekker?'. Zegt de ander: 'Nee, ik moet hem duwen'."

Het Berkenplein met links de Hartveldseweg met de Sint Petrus' Bandenkerk (foto 25 mei 2011, Wiard Krook).

“HET WAS EEN GEZELLIGE BUURT MET VEEL BUURTWINKELS”

Will Bulterman

Cor Warps (30 maart 1924) was een jaar oud toen hij met zijn vader, moeder, zeven broers en twee zussen verhuisde van Amsterdam naar Diemen. Hij was de jongste van het grote gezin dat de krappe behuizing in de Van Beuningestraat in Amsterdam-West op een unieke manier kon verruilen voor de groene omgeving van het dorpse Diemen. Vader Warps werkte bij de firma Prins op het abattoir aan het Zeeburgerpad in Amsterdam. Als beloning voor het jarenlange harde werken en trouw van vader Warps liet zijn baas een huis bouwen in de Arent Krijtsstraat in Diemen. De hele familie Warps mocht deze woning, die deel uitmaakte van een rijtje van drie, betrekken. Het huis had maar liefst vier slaapkamers en aan de achterzijde een veranda, zodat het grote gezin de ruimte had.

De moeder en vader van Cor Warps.

Buurtwinkels

Het was een gezellige en levendige buurt met veel verschillende buurtwinkels. Op de hoek Arent Krijtsstraat en de Johan van Soesdijkstraat woonde Pietersma, de groenteman, daarboven woonde de dames Schakel. De groenteman had een Surinaamse jongen in huis die vol leven zat. Hij hield van zingen en van tapdansen. Samen met de broer van Cor, die piano speelde, oefende hij vaak in *café Hesp* (de *Turkse Tent*) aan de Hartveldseweg. Muziek stond sowieso centraal in het liefdevolle en hardwerken-de gezin Warps. Andere bekende winkels in de buurt waren schoenmaker Krijnen, de meubelzaak van Grobbee, de wolwinkel van Woorts, de bakkerij van Kuijken die met de bakkerskar langs de deuren ging, de rijwielzaak van Scheepers, een levensmiddelenzaak van *De Spar* en de melkwinkel van Grootboer. Bij het achterpad woonde kolenboer Muns. Voor de dagelijkse boodschappen hoefde je dus niet ver te lopen. In die periode was men ook bezig met de nieuwbouw van de Jan Bertsstraat.

Eigen schuur

De kinderen hadden volop de ruimte en speelden veel buiten. Met z'n allen maakten ze een schuur in de tuin. Hoewel het oud hout was, mocht het resultaat er zijn. De kinderen waren reuze trots op hun schuur. Natuurlijk moesten de kinderen leren fietsen. Als je ergens snel wilde zijn, was dat immers hêt vervoermiddel. Cor leerde fietsen met zijn broer op de Ouderkerkerlaan. Er was weinig verkeer, dus het fietsen had je snel onder de knie.

Muziek

Muziek maken bleef een grote passie van het gezin en de broers deden dat graag samen. Bij *café Flinkevleugel* op de hoek van de Jan Bertsstraat en de Hartveldseweg huurden ze voor het kapitale bedrag van twee gulden een zaaltje met een podium. Hier konden ze als band met de naam “The Samoa Islanders” aan de slag en werd er een aardig stukje muziek gespeeld. Met mooi weer werd er muziek gemaakt in de tuin. Zijn oudste broer had als hobby fotograferen. Hij ontwikkelde en drukte ook de foto's zelf af. In die tijd zaten ze in allerlei handel als er maar geld mee viel te ver-

Buurtkinderen, voor de oorlog in de Arent Krijtsstraat.

dienen zoals het opladen van accu's voor een kwartje. Ook maakte zijn broer zijn eerste radio zelf. Het was als opgroeiend kind een heerlijk dorp om te wonen en te spelen. Met vele kinderen uit de buurt vormde Cor en zijn broers een clubje met uiteraard een eigen vlag.

Ongeluk

Op 8 mei 1937 kreeg de familie Warps een zware slag te verwerken. Bij een ernstig verkeersongeluk op de Hartveldsebrug overleed Antoon, een broer van Cor. Zijn broer Piet raakte ernstig gewond, maar heeft dit ongeluk wel overleefd.

Johan Heesters

Johan Heesters was in die tijd al een beroemdheid die in Duitsland woonde waar hij veel succes had. Zijn ouders woonden in de Jan Bertsstraat. Als Heesters bij zijn ouders op bezoek kwam, was dat door de prachtige sportwagen waarin hij reed, een sensatie in de buurt. Heesters werd later vanwege zijn vermeende rol tijdens het nazi-regime in Duitsland een zeer omstreden figuur. Heesters treedt overigens als 107-jarige nog steeds op. Niet alleen de sportwagen van Heesters baarde opzien in Diemen, ook motoren waren in die tijd zeer populair. De motorzaak Broere importeerde uit Duitsland de mooiste BMW's en Zundapp-motors. Alleen al het kijken naar deze prachtige motoren gaf Warps een sensatie gevoel.

Oorlog

In 1944 gaf de Duitse bezetter het bevel om de huizen in de Arent Krijtsstraat af te breken om een verdedigingslinie in te stellen. De Duitsers wilden onder andere zicht hebben op het ringspoor. Ook de familie Warps die bijna 20 jaar in de Arent Krijtsstraat 8 had gewoond, moest omzien naar een andere woning. Dat werd een woning in de Krugerstraat in Amsterdam-Oost, waar veel woningen leeg stonden omdat de joodse bewoners waren weggevoerd door de Duitsers. De familie Warps zou nog een aantal keren verhuizen.

Weinig eten

Vader Warps werkte bij de firma Prins aan het Zeeburgerpad. Op het abattoir werden onder andere darmen verwerkt. Deze werden gespoeld, gepeld, gedroogd en opgeblazen. Dan werden ze op dikte en lengte gesorteerd. De oude heer Warps ging dan met paard en wagen naar de slagers om de darmen te bezorgen waar er dan weer worsten van werden gemaakt. In de oorlog kregen de mensen die er werkten darmenvet mee naar huis. De Duitsers probeerden dit tegen te gaan door het darmenvet te bestrooien met zand zodat het niet meer te gebruiken was. Vader Warps nam het toch mee naar huis waar moeder het waste en uitkookte op een oliestel. Het stonk vreselijk, maar je hield prachtig mooi vet over dat het grote gezin goed kon gebruiken. Zo kwamen ze met toch wat vet de oorlog door.

Terug naar Diemen

Na de oorlog keerde het gezin eind jaren veertig weer terug naar Diemen in een nieuwbouwwoning aan de Paulus Emtinckweg. Een zus van Cor trouwde met de bekende drogist Gieling die

De familie Warps was gek op muziek. De vier broers vormden de band 'The Samoa Islanders', die ook oefenden in 'Café Flinkevleugel' (het huidige Ciao)

zijn winkel aan de Hartveldseweg had. Bij Gieling werd van alles verkocht: van verf tot zeegras, wasmiddelen, oliepitten en talloze andere producten. Ook de andere kinderen trouwden, gingen de deur uit of bleven enkele jaren bij vader en moeder inwonen. Door de naoorlogse woningnood woonde Cor uiteindelijk ook zeven jaar bij zijn ouders in.

Audion Electro

Cor was zeer handig in het bedenken en ontwikkelen van allerlei apparatuur. Voor de firma Audion Electro, die zich op de verpakingsmarkt begaf, bedacht hij een nieuwe methode van verpakken. Cor bedacht en ontwikkelde namelijk een seal-apparaat dat nu over de gehele wereld bekend is. Voor deze uitvinding werd hij onderscheiden met een medaille van de Kamer van Koophandel. Cor werkte bij deze firma tot zijn pensioen. Cor, die inmiddels 87 jaar is, woont nog steeds in Diemen. Zijn vrouw verblijft door een ziekte helaas in verzorgingshuis De Diem, waar Cor haar elke dag bezoekt.

Moeder Warps

De moeder van de Cor Warps (1885-1977) was een echte Jordanese. Na het huishouden ging zij elke dag even de stad in. Toen zij 82 was, nam ze het besluit in Probezoo te gaan wonen. Ze vond dit beter als ze ziek zou worden en eventueel meer verzorging nodig zou hebben. Ze was niet zo heel goed ter been. Ze vond het een prettig idee dat ze haar meubels mee kon nemen. Elke week ging ze een dag naar een van haar kinderen toe; ze werd gehaald en gebracht. In Probezoo begon ze, eindelijk eens tijd voor haarzelf, met het schrijven van een dagboek. Wonderlijk hoe deze vrouw die op haar achtste jaar al van school af moest om haar moeder te verzorgen dit allemaal op een redelijke manier kon opschrijven en verwoorden. Als oudste dochter werd er heel veel van haar geëist. Een kind kon ze eigenlijk niet zijn. Hard werken, weinig eten en weinig liefde was dagelijks om haar heen. Heel bijzonder hoe deze vrouw met het weinige dat ze van huis mee kreeg, een prachtig gezin heeft weten groot te brengen door haar kinderen vooral liefdevol op te laten groeien en een veilig huis te bieden. Mevrouw Warps overleed in haar 92ste levensjaar.

Met dank aan Cor Warps.

Informatie Johan Heesters Wikipedia.

Het dag boek van mijn leven

7

Ik was acht jaar toen ik van school af
meest mijn moeder had haar bijde benen
verbrand we hadden toen zes kinderen
alle maal kleine mijn vader was sigaren
maker we hadden 1 kamer en keuken
en in de keuken moest mijn vader zijn
werk doen mijn moeder was deken
strikster dat moest zij in de kamer
doen de hart en de stoelen moesten naar
de zoldere tot zaterdag dan worden
ze weer naar beneden gehaald we hadden
een vrouw die ook deken strikster was ze
hete Deyn moppie want ze had een plat
neusje daar om werd ze zoo genoemd een
beste vrouw als we naar school gingen
kregen we altijd een halve cent daar kwitten
we duim drop of wat anders was dan
waren wij de hemel te rijk mijn vader
verdiende zeven gulden per week daar
meest hij van 4 omgans zeven tot 8 avonds
tien uur voor werken en dan moest hij tot
"dags nog voor de heek boodschappen doen

alle maal voor die zeven gulden ik ben toen
nog twee jaar naar school geweest en ging toch
met liefdelijk ontzag van school en kreeg een
naaidoor mee we waren arm en kroegen eten
op school dat was haast niet te eten als er
zuurkool gekookt was zaten we besomstelen
in ik goeide het altijd onder de tafel dan
kreeg ik geen eten die dag toen ik negen jaar
was moest ik turven en na school tijd de lappen
voor de deken op de tijper machine in
elkaar maaien watten plukken met mijn
handen en voor het open raam met een stuk
kapak klopjen dat moest ook in de deken
verwerkt worden de vlokken olgen om mijn
ooren toen ik elf jaar was ging ik naar het
was haarsen fabriek daar moest ik dozen
plakken waar de haarsen in gaan daar
kreeg ik gauw slag van en verdiende daar
aardig mee ik was vinger vlieg de vrouwen
die daar werkten waren alle maal jaloes
ze konden mij wel weg kijken maar mijn
moeder was er gelukkig mee daar ben ik een
paar jaar geweest als ik 13 maanden om zes
uur naar de fabriek gingocht ik een

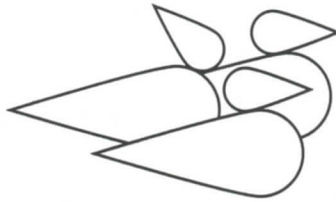
broodje met zoomboter voor acht centen daar
meest ik het mee door de hele dag tot saonds
zes uur toen ik zestien was ging ik in
dienst voor halve dagen en meest ik als ik
thuis kwam het werk en de was doen dat was
wel erg mijn moeder had er geen zin meer
in om het thuis houden te doen we waren
toen met zijn negen thuis we hadden ook
nog een neef in huis die zijn ouders waren
gestorven toen kwam hij bij ons in de kost
mijn moeder vond hem leuk hij was
diamond slippase en verdiende goed geld
maar was meest dronken daar heb ik veel
mee beleef wat mij niet aanstond ik kreeg
toen kennis aan jongens maar mocht
niet weg zondags ik was nog te jong werd
er gezegt ik was zeventien jaar mijn kleven
werden weg gestopt dus kon ik niet weg gaan
we woonden drie hoog mijn jongere zuster
vond het maar gek ze zei ze was de zolder
dan pak ik je kleven en ga je zoo stillerjen
de top af toen ik thuis kwam kreeg ik wel
een pak slaag dat had ik er wel voor over
mijn vader had niets te vertellen thuis

twee keer per week een wagon om die emmer
te leggen ik was veertien maanden getrouwd
toen mijn eerste zoon geboren werd maar toen
kwam de ellende par mijn man kon een
betrachking krijgen in een boterzaak op de
Kleurwendijk maar dan moest ik ook in de
Winkel helpen voor het zelfde geld en dat
deed ik niet er zijn toe wel wat woorder
over gevallen hij had het toen met zijn
baas over gehad en die zei als je een winkel
voor je vrouw wil beginnen dan helpen we
je wel met geld toen hij thuis kwam
vertelde hij het ik zei hoe kom je er bij
we hebben hele maal geen voorstand van
zaken doen en wat voor zaak zou dat
moeten zijn in die tijd werd het
tweede kind geboren het werd een grutter
zaak zijn om had weger in die zaak
gewerkt en die zouden hem uel waar helpen
we huurde een winkelhuis in de
Borgerstraat daar heeft hij dag en nacht gewoekt
voor de inventaris te maken het zag er
koudig uit maar de zaak ging niet het
was een slechte buurt zondel geld kon je

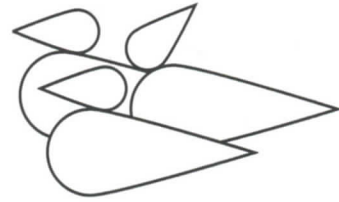
wel blanten krijgen na twee jaar gingen
we er weer uit met duize gulden schuld
die moesten we toen weer afbetalen want die
hadden we geleend voor die zaak en
daar mee begon de armoede ik moest er
weer bij gaan werken met goede wassen
van de menschen thuis doen en haat en
kloaz weer thuis brengen in die tijd hadden
we al vier kinderen een zontje hebben we
toen verloor we hebben toen een huije gehuurt
met drie kamertjes en een keuken en de
voor kamer verhuurt daar heb ik ook wat
mee gehad dan ging die weer weg en kwam er
weer een ander en steeds moest die kamer
schoon maken want hij werd gewoont uit
gerwoont eens werd het beety huisraad van
ons op geschreven voor de blasting die hadden
we niet betaald ik lecht tweede hand kleven
en schoenen op de markt voor de kinderen in
die tijd hadden we er al zeven toen zijn
we verhuist maar de van Dunningen staat
daar ben ik oud ged gaan kopen en ben het
gaan wassen en maaien en een kleine etalag
gemaakt van een raam om het te verlopen

Mijn moeder en mijn neef waren de baas in huis
toen ik achttien jaar was werd ik 3 avonds de deur
uit gezet om dat ik wat van die neef met mijn
moeder zei en mocht natuurlijk niet als die
neef dronken thuis kwam werd er dikke
paling gebakken en mijn vader en wij kregen
niets ik kreeg er reuse om en toen word ik
de deur uit gezet ik kon het niet meer aan
zien en heb toen een hamerje geacht voor
een gulden vijftig per week dat wilt mijn
verloofde bij kennissen van zijn kosthuis daar
word ik ziek ik had last van zonne en
verzwakte maag ik heb er een half jaar ziek
gelegen ik mocht niet anders dan rijst
met melk eten en dat moest ik zelf koken
op een pederolie stel naast mijn bed een jaar
later zijn we getrouwd we hadden geen geld
en hebben toen wat geleend waar ik wookte
dat moesten we afbetalen ik ben toe blijven
weken bij die menschen met een paar maan
den hadden we het afbetaald we hadden
een wooning een kamertje met een emmer
dat is een houten kistje met een emmer
er in dat was de WC op de gang er kwam

Een kleine impressie van het dagboek van mevrouw Warps, dat ze begon toen ze 82 jaar oud werd.

PRIKBORD

Regelmatig krijgt de secretaris van de HKD of de redactie van dit blad e-mails of brieven van HKD-leden, die een aanvulling of een correctie willen doorgeven betreffende een eerder gepubliceerd artikel. Uiteraard zijn wij daar zeer content over, omdat deze mededelingen vaak interessant en waardevol zijn.

In verband met het nummer "Diemen in de jaren zestig" (jrg. 20, nr. 1-2010) schreef Ton Rijsenbrij: "Prachtig nummer. In de zestiger jaren heb ik mijn kinderjaren ook doorgebracht in Diemen. Leuk om te lezen allemaal. In het artikel *De elektronicabusiness van Johan Kaskens en de platenzaak van Ben Rijsenbrij* (pag. 12-14) staat echter een foutje. Het moet natuurlijk zijn de platenzaak van A.H. Rijsenbrij, zijnde Adriaan Rijsenbrij."

Chris Burger schreef over hetzelfde nummer: "Tijdens mijn vakantie heb ik jullie nummer gelezen en met veel plezier. Voor mijzelf (in 1948 geboren als zoon van Bakker Burger, Jan Bertsstraat te Diemen) hebben de jaren zestig ook een grote invloed gehad. Door de grote veranderingen in Diemen (de komst van het nieuwe winkelcentrum aan het eind van de Burgemeester Bickerstraat) gingen mijn ouders op zoek naar een nieuwe zaak en vonden die in het centrum van Arnhem. Wij zijn in 1965 verhuisd. Ik wil de redactie bedanken voor het wederom uitbrengen van een zeer goed leesbaar nummer en ik kijk alweer uit naar de volgende uitgave."

Ook over het vorige nummer "Herinneringen aan het Diemen van vroeger" (jrg. 20, nr. 2-2010) ontvingen we enige enthousiaste reacties.

Hans Goedhart e-mailde ons naar aanleiding van het stuk "De aantekeningen van Chris Goedhart: winkels, woningen en de bewoners" (pag. 2-7): "Mijn schoonzus vertelde dat ze niet in de Zeven Wonderen woonde en dat haar vader ook niet de brandmeester was. Ze woonde wel in de laag gelegen huizen naast *Hotel De Kroon*, maar de eerste huizen daar behoorden niet tot de *Zeven Wonderen*. Wat mij trouwens ook frappeerde was het aardige stukje over de begrafenis van Rosalia Mara in 1911. Mijn vader vertelde daar wel over, hij was van 1906 dus heeft de begrafenis waarschijnlijk als kleine jongen gezien. Zoiets was in die tijd in een dorp als Diemen natuurlijk een gebeurtenis! Hij vertelde ook, dat, later, passerend woonwagenvolk (hij noemde ze zigeuners) altijd bij het graf gingen kijken en daar flessen sterke drank over leeggoten omdat de overledene daar zo van had gehouden. Vooral zomers leverde dat overlast op doordat het ging stinken. De pastoor, ik meen dat het Verdegaaal was, heeft daar een einde aan gemaakt door het te verbieden. Volgens mij bestaat dit graf niet meer."

Tenslotte nog een reactie van Albert Schouwenburg, ook over het artikel van Chris Goedhart. Albert: "Het is fijn dat de HKD er weer in is geslaagd een interessant tijdschrift uit te brengen. Toch wil ik wijzen op een onjuiste naamstelling van een gezin, dat besproken is in een artikel over aantekeningen van Chris Goedhart. Er staat op pagina 5 geschreven: *Daarnaast de tweede deur voor de tweede verdieping. Daar woonde Willem Sorgen met vrouw en dochtertje Elly. Willem Sorgen bediende de radiodistributie.*

Nu wil het toeval, dat de vrouw van Willem onze tante Bep was, te weten mevrouw E. Zorge-Gerritsen. Ze was een volle nicht van mijn moeder en was gehuwd met Willem **Zorge** (voor ons oom Wim). Ze is op 28 juli 2005 op 93 jarige leeftijd overleden. Willem Zorge was al eerder overleden als gevolg van een ernstig auto-ongeval, waarbij ook tante Bep gewond raakte, maar gelukkig geheel herstelde. Om nu helemaal compleet te zijn: Ze hadden drie dochters, waarvan de laatste op 20 juli 1950 geboren werd.

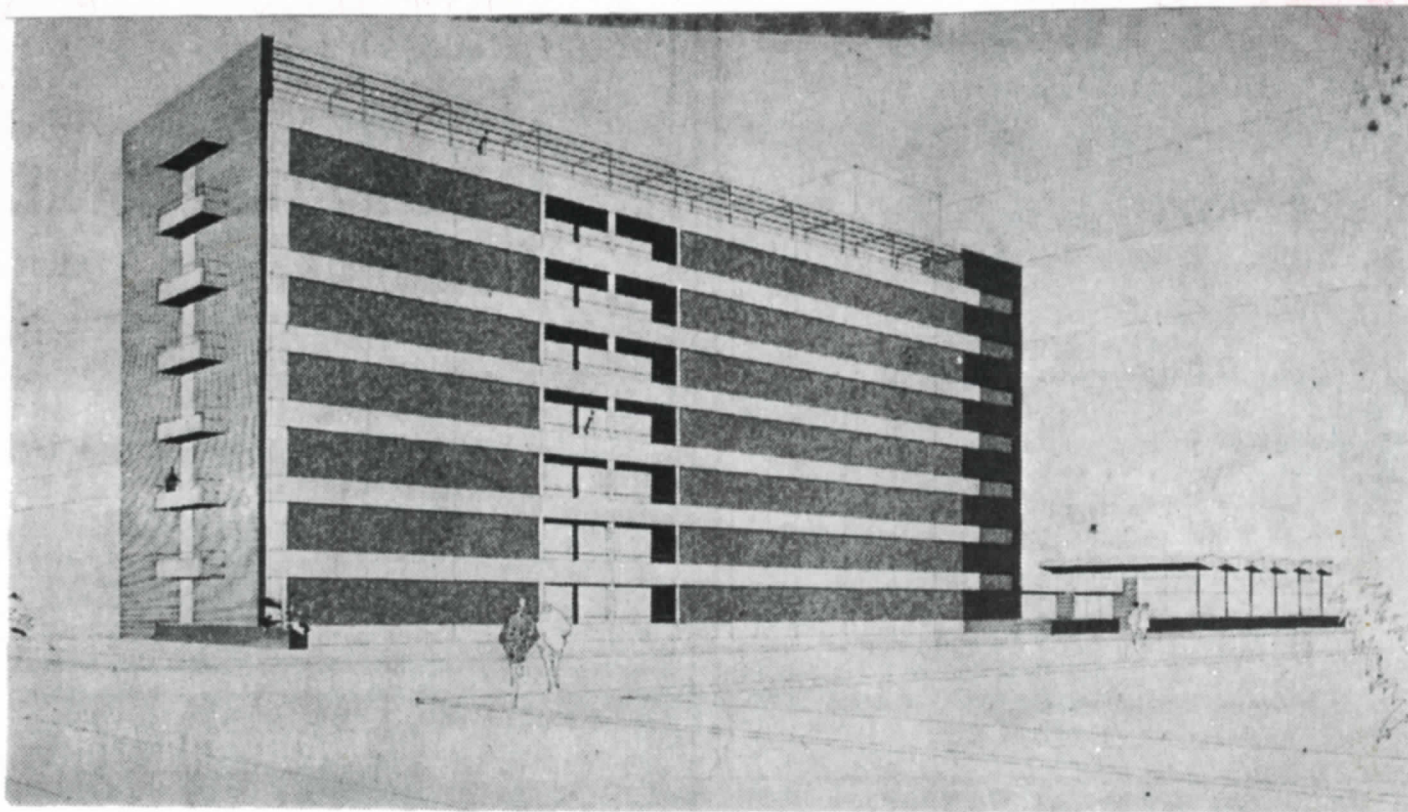
Voor onze jongere leden nog even dit: *Radiodistributie* was de voorloper van wat nu *kabeltelevisie* is."

Oproep voor Najaarsnummer: Veteranen centraal

De Historische Kring Diemen stelt in het najaarsnummer het thema "Veteranen" in Diemen centraal. Veteranen zijn voormalige militairen met de Nederlandse nationaliteit die het Koninkrijk hebben gediend onder oorlogsomstandigheden of tijdens vredesoperaties. Defensie heeft enkele kleine groepen aan veteranen gelijkgesteld:

- zoals verpleegsters met de Nederlandse nationaliteit die vanuit Nederland als militair of door het *Rode Kruis* zijn uitgezonden naar voormalig Nederlands-Indië en zijn ingezet voor medische verzorging van de Nederlandse strijdkrachten en het voormalig *KNIL*, employés *Speciale Diensten van de Veiligheidsdienst Mariniersbrigade*, tolken die vóór 8 mei 1945 behoorden tot het *Korps Tolken*.
- Gewezen militairen die actief hebben deelgenomen aan de bevrijding van ons land, zich in Nederland hebben gevestigd en de Nederlandse nationaliteit hebben aangenomen.
- Gewezen militairen met de Nederlandse nationaliteit die vóór 2 maart 1946 waren verbonden aan de *Explosieven- en Mijnopruimingsdiensten* van de krijgsmacht en actief betrokken waren bij het mijnenvrij maken van o.a. vliegvelden, havens en kuststroken in de naoorlogse periode.

De redactie komt graag in contact met mensen die kunnen vertellen over bovenstaande groepen in relatie met Diemen en/of die over fotomateriaal met betrekking tot veteranen beschikken. U kunt contact opnemen met Taco ten Dam 020-6900707 of t.ten.dam@planet.nl.

Stichting Katholiek Verzorgingshuis „De Diem”

OOK ZORG VOOR BEJAARDEN

Het is nuttig en goed voor bejaarden te zorgen, die hun hele leven in dienst van de gemeenschap hebben gewerkt. Vooral de huisvesting is voor hen van betekenis naast een aangepaste verzorging. Daarom was het een goed plan van Pastoor Bakker om hier in onze gemeente te komen tot een 2e verzorgingshuis voor bejaarden. Naast Probezo zal verrijzen een Katholiek verzorgingshuis 'De Diem'.

De Stichting heeft zich sinds 1965 bezig gehouden met de oprichting van een verzorgingshuis voor bejaarden. Maar thans zijn de plannen dan in een zeer vergevorderd stadium, zodat wij iets meer kunnen mededelen.

De ligging van het gebouw zal zijn bijna tegenover de enige boerderij die nog aan de Ouddiemerlaan voor het spoor staat.

Het gebouw zal bestaan uit 8 verdiepingen met 2 liften, het zal 100 1-persoonskamers en 12 2-persoonskamers bevatten. De 1-persoonskamer zal bestaan uit een zit-slaapkamer met een hang-legkast, een kleine keuken en een toilet met douche en vaste wastafel. De oppervlakte van deze kamer wordt 4.20 m x 3.66 m. De 2-persoonskamer zal er een aparte slaapkamer bij hebben.

Er wordt een ziekenkamer ingericht met 11 bedden.

Ook komt er een kleine kapel met 100 zitplaatsen.

De keuken en de recreatiezaal zullen zich in de laagbouw aan de zijkant van het gebouw bevinden.

We hebben reeds de voorlopige goedkeuring van het ministerie van volkshuisvesting.

De gemeente Diemen heeft grond beschikbaar gesteld.

Het is de bedoeling dat het tehuis voor iedereen bestemd is, dus ook voor niet-katholieken.

We hebben reeds een directrice in principe bereid gevonden t.z.t. de leiding op zich te nemen. Zij heeft als zodanig reeds verschillende jaren ervaring. Het opnamebeleid zal een samenspel zijn tussen bestuur en directie.

Als alle voortekenen juist zijn en alle instanties de benodigde medewerking verlenen, (wij moeten de gemeente Diemen hier reeds een pluim geven) dan hopen wij dat in april 1969 de eerste paal in de grond gaat.

De bejaarden die zich nu reeds willen opgeven, kunnen dit doen bij mev. C. Clerx, C. J. der Kinderenplein 20. Diemen, tel. 92 52 84.

Het bestuur hoopt met deze gegevens vele vragen te hebben beantwoord.

Het Bestuur.